БИБЛИОТЕКА
О. Пушкина

Кр

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 228 (12928) | 1985 чылдың октябрь 2, среда | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көпеек.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ — ЯРОСЛАВЛЬДИҢ ТУГУНДА

ЯРОСЛАВЛЬ. Ярославльды орус алдарының хоорайы деп адаар, ооң чери тудуп тургузарынга чаяанныг, а кажан херек апарганда Төрээн чуртун камгалаарынга белен кижилер-биле байлак чораан. Олар Волганың эриктеринге орус зодчествонуң шылгараңгай тудугларын, а бистиң хүннеривисте — продукциязы хөй-хөй чурттарда сурагжаан индустрияның күчүлүг тавун тургусканнар.

Төрээн чурттуң шаңналын тывысканы-биле холбаштыр Ярославльге партия, совет, хей-нийти организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш гарнизонуң дайынчыларының төлээлекчилериниң байырлыг хуралы болган.

Хуралга олуруушкаанарның чылыы-биле уткааны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы В. М. Чебриков чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың даалгазы-биле Ярославльдиң болгаш областың ажылчы чоннарынга бедик шаңнал-биле холбаштыр чүректиң ханызындан ол байыр чедирген.

Партияның XXVII съездизин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууруңга белеткенип, коммунистер, бүгү ажылчы чоннар чаа сорулгаларны улуг сорук кириишкин-биле шиитпирлеп турарлар.

Ярославльдиң он бирги беш чылда үлетпүрүнүң ажылының дугайын чугаалап тургаш, хоорайның экономиктиг күчүзүнүң улгадып турарының быжыг темпилерин В. М. Чебриков демдеглээн. Бөгүн эң чугула чүүл болза, амгы беш чылдың чедиишкинниг доозары дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры болур деп, ол демдеглээн.

Ооң соонда В. М. Чебриков Ярославль хоорайны Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш болгаш чыылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкап турда, хоорайның тугунга шаңналды кадап берген.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП ТК-ның Политбюрозу 1986—2000 чылдарда чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин хөгжүдериниң комплекстиг программазын чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп көргенин парлалгага дыңнаткан болгай. Ындыг программаны эң баштай ажылдап кылган болгаш ажылчы чоннарның өзүп турар хереглелдерин хандырарынга ол эргилделиг үндезин болур ужурлуг. Ону хүлээп алганы арагалаашкын болгаш алкоголизм-биле эптеш чок демиселди партияның чорудуп турар үезинде онза ужур-дузалыг болган.

Улустуң чаагай чоруун бедидери партияның эң чугула программалыг негелдези, ооң социал-экономиктиг политиказының өзээ болур. Чонга барааннар бүдүрүлгезин калбартыры, оларның шынарын экижидери, ачы-дуза көргүзериниң бүгү хевирлерин дүргени-биле хөгжүдери партия чурттакчы чоннуң амыдырал-деңнелин шынар талазы-биле чаа, улам-на бедик деңнелче көдүрериниң эргежок чугула негелдези кылдыр көрүп турар.

Шынар талазы-биле чугула сорулга болза, барааннар бүдүрер адырларны дүрген хөгжүдериниң, төлевирлиг ачы-дуза чедирериниң хөй адырлыг четкизин тургузарын, ол херекке оларның специализациязындан хамаан чокка бүдүрүлгелерни, организацияларны, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын киириштирериниң сорулгазын салган.

Барааннарны бүдүрери болгаш чурттакчы чонга ачы-дуза чедирери эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглаарынга даянып, ол чорук оларның шынарын чаа деңнелче көдүрериңге, оларның ассортиментизин аажок калбартырынга арганы бээр.

Программада айыттынган сорулгаларны чоокку үениң кылдыр көрүп турар. Беш чылдың болгаш чылдың планнарында барааннарны бүдүрериниң хемчээлин болгаш ачы-дуза чедирериниң хемчээлин чурттакчы чоннуң өзүп турар акша-хөреңги орулгалары-биле, долузу-биле дүүштүр оларны эргежок чугула курлавырлар-биле деткип тургаш улгаттырарын төлевилээн.

Чамдык адырларда ажыл төлевириниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң аразында хамаарылганың багай байдалынче, тургускан планныг онаалдаларны үреп турарынче кичээнгейни угландырган. Ол айтырыглар талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин шыңгыызы-биле болгаш чайгылыш чокка күүседири, эзулуг корум-чурумну тургузары, ажыл төлевириниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң аразында шын деңзигүүрүн тургузарынга планның салдарын бедидери, саң-хөө контролюн шыңгырадыры эргежок чугула.

Барааннар болгаш ачы-дуза чедирер талазы-биле программаны боттандырып чорударынга республика, край, область бүрүзү, улус ажыл-агыйының адыр бүрүзү, чурттуң бүгү күш-ажылчы коллективтери салыышкынын киирер ужурлуг. Бүгү деңнелдерге комплекстиг программаны күүседириниң чоруп турарының доктаамал контролюн хандырары чугула. Республиканың, крайның, областың девискээринде туруп турар бүгү бүдүрүлге черлеринге оларның кандыг ведомствога чагырткаңындан хамаан чокка барааннар бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин хөгжүдеринге, оларга чурттакчы чоннуң хереглелин эң-не долузу-биле хандырарынга, шынарының үндезини-биле экижииринге улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидер. Касса планнарын күүседири дээш, эргежок чугула хереглел барааннарны болгаш ачы-дуза чедирерин ажылчы чоннарның акша-хөреңги орулгалары-биле балансылыг болурун хандырары дээш оларның харысалгазын бедидер.

Ажылчы чоннарга оларның чурттап база ажылдап турар черлериниң аайы-биле төлевирлиг ачы-дуза чедирериниң бүгү хевирлери-биле хандырарының херээнге, оларның хостуг үезин болгаш дыштаныылгазын организастаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга, турист болгаш физкультура-кадыкшыл албан черлериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга профэвилел органнары улуг сагыш салыышкынны үндүрери эргежок чугула.

Комплекстиг программаның күүселдезиниң чоруп турарын массалыг информацияның чепсектери үргүлчү чырыдар, күш-ажылчы коллективтерниң, улус ажыл-агыйының адырларының болгаш чер-чер органнарының мурнакчы дуржулгазын көргүзер ужурлуг.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы 1986—2000 чылдарда чоннуң хереглел барааннарын бүдүрер болгаш ачы-дуза чедирерин хөгжүдериниң комплекстиг программазын бадылаан. Амгы беш чылда партияның экономиктиг стратегиязын чайгылыш чокка боттандырып чорутканының үндезининге совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң улам ыңай бедиири чедип алдынган деп демдеглээн. Чоннуң боттуг орулгазы көвүдээн. Чуртталга байдалын, кадык камгалалын, улус өөредилгезин, культураны болгаш спортту хөгжүдеринге хөй чүүлдер кылдынган.

Хереглел чүүлдерин бүдүрериниң мурнап хөгжүүрүнче СЭКП-ниң XXVI съездизиниң принципиалдыг угланыышкынын чайгылыш чокка чорудуп келген. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралда боттандырып турар. Янзы-бүрү барааннарга болгаш ачы-дуза чедирериңге чоннуң өзүп турар хереглелдерин долузу-биле хандырып турар апарган. Барааннар бүдүрериниң болгаш ачы-дуза чедирериниң материал-техниктиг баазазы аажок быжыккан. Специализастаттынган адырлар-биле чергелештир барааннарны бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин херек кырында улус ажыл-агыйының бүгү адырлары, күш-ажылчы коллективтерниң хөй кезии кылып турар.

Ооң-биле кады ажылчы чоннарның өзүп турар хереглелдери болгаш оларның акша-хөреңги орулгазының өзүлдези хереглел барааннарын бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин хөгжүдериниң планнарын болгаш эргелеп башкарарын эде тургузарын, улустуң чаагай чоруунуң доктаамал өзүлдезинге социалистиг экономиканың аргаларын улам-на дээштии-биле ажыглаарын, амыдыралдың социалистиг хевирин сайзыраңгайжыдарын негеп турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунга айыткааны ышкаш, үлетпүр барааннарынга болгаш ачы-дуза чедирериңге хереглелди долузу-биле хандырарын, рынокту херек продукция-биле долдурарын, барааннарның шынарын экижидерин болгаш ассортиментизин калбартырын, чурттакчы чонну хандырарының культуразын бедидери эргежок чугула.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин дүрген хөгжүдерин хандырары болза, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кол сорулгазы болур деп, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар. Бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның күженишкинин барааннарга болгаш ачы-дуза чедирериңге совет кижилерниң хереглелдерин улам-на долузу-биле хандырар сорулга-биле программада көрдүнген онаалдаларны күүседиринче мөөңнелген турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чыл болгаш беш чыл планнарының төлевилелдерин ажылдап кылып турар үеде барааннар болгаш ачы-дуза көргүзериниң программада тургускан онаалдаларын, а ол ышкаш барааннар бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин хөгжүдериниң чаа деңнелин чедип алырының эргежок чугулазын барымдаалап көөрүн ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даасkan.

Ону кылырынга капитал салыышкыннарының, керээлиг ажылдарның, күш-ажылдың, саң-хөөнүң болгаш материал-техниктиг курлавырларның эргежок чугула лимиттерин үндүрер. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый хереглелиниң барааннарын бүдүрер талазы-биле программаның онаалдаларының адырларга болгаш девискээрлерге бот-боттарынга дүүшкек болурун хандырар.

ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дараазында чүүлдерни баш удур көрүп турар хемчеглерни боттандырып чорударын саналдаан:

барааннарның ассортиментизин болгаш шынарын үндезини-биле экижидерин, чурттакчы чоннуң хереглелин хандырып турар, бедик хереглел шынарлыг кылыгларны бүдүреринге каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң ажылын чогуур үезинде эде тургузарын;

бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын экижидериниң, курлавырларның бүгү хевирлерин хумагалыг чарыгдаарының, капитал салыышкыннарының дээштиин бедидериниң ачызы-биле чүнүң-даа мурнунда барааннар бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгаттырарын;

ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника талазы-биле эде дериириинге база чаартырынга, а ол ышкаш чаа бүдүрүлгелерниң болгаш оларның филиалдарын эргежок чугула курлавырлары бар хоорайларга болгаш суурларга капитал салыышкыннарның хөй кезиин угландырарын;

үлетпүрнүң «А» бөлүүнүң адырларынга чоннуң хереглел барааннарын бүдүрер талазы-биле тускайжыттынган бүдүрүлгелерин болгаш цехтерин тургузарын;

чонга садыг, амыдырал хандырылга болгаш өске-даа ачы-дузаны чедирип турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның четкизин кижилерниң ажылдап, өөренип база чурттап турар черин барымдаалап калбартырын, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң база организацияларының ажылдаар чурумун сайзыраңгайжыдарын;

капитал салыышкыннарының планының күүселдези, чоннуң хереглел барааннарын бүдүрер болгаш сайгарар ужурлуг бүдүрүлге күчүлерин чогуур үезинде ажыглалга киирерин база шиңгээдип алырын, хандырылга адырын хөгжүдери дээш тудуг организацияларының болгаш чагыкчы бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының харысалгазын бедидерин;

материалдыг хандырылгазы аңгы-аңгы деңнелдиг хереглекчилерге, а ол ышкаш нийтилелдиң талазындан сагыш салыышкынны болгаш дузаны алыры эргежок чугула кижилерге (дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга, назылап кырган кижилерге, хөй уруглуг өг-бүлелерге болгаш өскелерге-даа) барааннарның болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң чедингир болурун.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чылдың болгаш беш чылдың Күрүне планнарының төлевилелдеринге чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин болгаш сайгарарын көвүдедир база чонга төлевирлиг ачы-дуза чедирер система талазы-биле кезектерни 1986 чылдан эгелеп киирерин ажыктыг деп санап турар. Чоннуң хереглел барааннарын үүрмектеп садар өртек ёзугаар бүдүрер, оларның кол хевирлерин натуразы-биле бүдүрүп үндүрер талазы-биле, барааннарны үүрмектеп садарының база чонга төлевирлиг ачы-дуза чедирер талазы-биле даалгаларны, күрүнениң капитал салыышкынының лимидин болгаш материал-техниктиг курлавырларның кол-кол хевирлерин эвилелдешкен республикаларга ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга бээр, хемчээлдерин ол кезектерге доктаадыр.

Садыгны болгаш нийтиниң чемгенилгезин хөгжүдер база экижидер, оларның талазы-биле барааннар база ачы-дуза чедирер программазында көрдүнген даалгаларны чайгылыш чок күүседиринге, оларның материалдыг баазазын быжыглаар, чоннуң садыг хандырылгазының депшилгелиг хевирлерин болгаш методтарын калбаа-биле шиңгээдип алырынче угланган комплекстиг хемчеглерни ССРЭ-ниң Садыг министерствозу, Центросоюз, ССРЭ-ниң садыг четкилерлиг министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери

(Эгези. Төнчүзү 2-ги арында).

СЭКП обкомунуң бюрозунда

СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуур болгаш XII беш чылда улам бедиткен хүлээлгелерни алыр талазы-биле «Каа-Хемниң» хөмүрдаш разрезиниң, Кызылдың дааранылга фабриказының, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, Кызылдың үлетпүр барааннар садыының коллективтериниң инициативазының дугайында

СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуур, XII беш чылда улам бедиткен хүлээлгелерни алыр талазы-биле «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың дааранылга фабриказының, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, Кызылдың үлетпүр барааннар садыының коллективтериниң инициативазын СЭКП обкомунуң бюрозу чугаалажып көргеш, чүүлдүг деп санаан.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың дааранылга фабриказының, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, Кызылдың үлетпүр барааннар садыының ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин күш-ажылчы коллективтерге калбаа-биле чугаалажып көөрүн хандырарын, 1985 чылдың болгаш нийтизи-биле он бирги беш чылдың планнарын чугаажок күүседир, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуур дээш дээштиг социалистиг чарышты калбартырын СЭКП хоорkомунга, райкомнарынга, «Тыва дагдугу» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, хоорайкүүскомнарга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларынга даасkan.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, продукцияның бот үнезин чиигедиринче, материал-чиг эт курлавырларының бүгү хевирлерин камныг болгаш чөп ажыглаарын хандырарынче онза кичээнгейни угландырар.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунга база эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир талазы-биле партия Төп Комитединге болган хуралга салдынган чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедир талазы-биле улуг хемчээлдиг сорулгаларны «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи дайынчы партийжи даалга кылдыр бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп хүлээп алган.

Хөмүр-даш казарының болгаш сайгарарының он бирги беш чылдың планын хуусаадан эрте, 1985 чылдың июль 30-де күүседипкеш, коллектив СЭКП-ниң XXVII съездизинге алдар кылдыр 1985 чылдың планын хуусаа бетинде, декабрь 16-да күүседир немелде хүлээлгени алган.

Бүдүрүлгениң техниктиг дерил чепсегленишкининиң дүргедеткениниң, ажылды организастаарын экижиткениниң, дериг-херекселдерниң анаа турар чоруун кызырганының түңнелинде, он ийиги беш чылда пландан ажыр 250 муң тонна хөмүр-дашты, оон иштинде 1986 чылда — 50 муң тоннаны казар, 1986 чылдың ийи айының планын съездиниң ажыттынар хүнүнде доозар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планга немей өзүлдезин 3,5 хуу улгаттырар, продукцияның бот үнезин 0,5 хуу чиигедир.

Курлавырлар камгалаарының технологтуг чорудулгаларын ажыглаар практиктиг хемчеглерни ап чорудуп тургаш, 1986 чылда 75 тонна хөмүр-дашты, 250 муң киловатт-шак электри энергиязын, 20 тонна кывар-чаар материалдарны, 15 муң рубльге өске-даа материалдарның камналгазын чедип алыр.

Чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглаанындан 40 муң рубль экономиктиг ажыктыг орулганы алыр. Аъш-чем программазын боттандырар херекке үлүүн киириштирер: 500 дөрбелчин метр шөлдүг теплицаның тудуун доозар, Дус-Дагның дус казып тывар карьериниң эде дериишкинин уламчылаар. Ажыл-агыйжы арга-биле 700 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудар, 140 дөрбелчин метр шөлдүг ийи аал чурттаар бажыңны хуусаадан эрте ажыглалга киирер.

«АвтоВАЗ» каттыжыышкынның эгелээшкинин деткивишаан, Красноярскиниң хөмүр-даш казар талазы-биле «Красноярскуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынындан социалистиг хүлээлгени 1986 чылдың болгаш он ийиги беш чылдың уткуштур планы кылдыр киирерин дилээр. Разрез коллективи хүлээлгени ылап-ла күүсеттинер дээрзин партияның область комитединге бүзүредип тур.

Социалистиг хүлээлгени «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективиниң нийти хуралынга чугаалашкан болгаш орта хүлээп алган.

Дааранылга фабриказының коллективиниң

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Кызылдың дааранылга фабриказының ажылчы чоннары дараазында социалистиг хүлээлгелерин алган:

—1985 чылдың планынга немей 200 муң рубльдиң бараан продукциязын ажылдап кылыр, ооң-биле беш чыл планының бараан продукциязының немелде бүдүрүлгезин 700 муң рубльге чедирип, 11-ги беш чылдың планын 1985 чылдың ноябрь 1-ге чедир хуусаа бетинде күүседир, продукция садар талазы-биле керээлиг хүлээлгелерни 100 хуу күүседир. Кылыгларның шынарын улам ыңай экижидериниң болгаш ассортиментизин калбартыр талазы-биле хөй хемчеглерни боттандырып чорудар. «Н» индекстиг экижиткен шынарлыг чаа кылыгларның бүдүрүлгезин бүдүрүлгениң нийти хемчээлиниң 10 хуузунга чедирер, херээженнерге болгаш бичии уругларга платьелерниң хевирлерин 90 хуу чаартыр;

— бүгү-ле звеноларга организастыг чорукту, сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну улам ыңай быжыглаарының, күш-ажылды организастаарының хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдарының, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин калбаа-биле нептередириниң аргазы-биле беш чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин планда көрдүнгени 15,0 хуудан 16,3 хууга өстүрерин хандырар;

— бүдүрүлгениң техниктиг эде дериишкининиң талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырып чорудар: платьелер даараарынга Хову-Аксының цегин эде дериир, технологтуг 15 кезек чаа дериг-херекселдерни, биче механизацияның 10-дан эвээш эвес кезээн нептередир, технологтуг 18 чаа операцияларны шиңгээдип алыр, рыноктуң негелделериниң өскерлиишкиннеринге дүрген таарыштыр тургустунарынга арганы бээр белеткел, быжыкчы болгаш шенелде цехтерин эде тургузар, пөстүң немелде камналгазын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң улам ыңай өзүлдезин хандырар;

— бүдүрүлгениң организастыг болгаш техниктиг деңнелин бедидер сорулга-биле 1985 чылдың төнчүзүнге чедир 156 ажылдаар черлерниң азы оларның нийти санының 70 хуузунуң аттестациязын доозар, ажыы эвээш ажыл кылыр черлерни чок кылыр.

— нийти билиг школаларының реформазын боттандырып чорудар сорулга-биле шефтеп турар № 6 школага 10 ажылчын олуттуг өөредилге клазын, школачыларның күш-ажылчы өөредилгезин хандырар, № 6 болгаш 10 школаларның өөреникчилериниң профориентациязын чорудар, школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинадынга күш-ажыл өөредилгезин организастаарынга киржир;

— шефтеп турар «Сукпак» совхозка аъш-чем программазын шиитпирлээринге херек кырында дузаны чедирер;

12-ги беш чылда эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин, техниктиг эде чепсегленишкинин калбаа-биле нептередириниң, күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бээриниң бригада хевирин улам ыңай хөгжүдериниң, ажылдаар черлерни аттестаттаар болгаш рационализастаар талазы-биле улам ыңай ажылды чорударының аргазы-биле бүдүрүлгениң хемчээлин 14 хууга улгаттырар болгаш пландан ажыр 810 муң рубльге бараан продукциязын бүдүрүп үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 8 хуу бедидер.

Бүдүрүлгеге 250 кезек технологтуг чаа дериг-херекселдерни нептередип киирер.

Кол болгаш дузалал материалдарны чогумчалыг ажыглаарының аргазы-биле 12-ги беш чылдың чылдарында 30 муң метр пөстү, 30 муң квт-шак электроэнергияны, 50 муң Гкал чылыг энергиязын камнап алыр, ол чорук камнаттынган материалдар-биле 5 хонук ажылдаар арганы бээр.

Платьелер хевирлерин чаартырын 95 хуу чедирер, платьелерниң 180 чаа хевирлерин нептередип ажыглаар.

Чаартыкчы саналдарны нептереткенинден 35 муң рубльден эвээш эвес экономиктиг ажыкты алыр.

1987 чылда 81 дөрбелчин метр чуртталга бажыңының тудуун доозар.

Ажылдап кылган хемчеглерни коллективтиң нийти хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Кызылдың үлетпүр барааннар садыының

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуур дээш, Волганың автомобиль заводунуң инициативазын деткивишаан, Кызылдың үлетпүр барааннар садыының коллективи дараазында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган:

1985 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 1985 чылдың декабрь 29-ка чедир күүседир болгаш нийтизи-биле он бирги беш чылдың планының күүселдезин хандырар. Садып алыкчылар-биле санажырының чаңгыс аай белдирлерин «Саян» универмагка, № 2, 16, 9 магазиннерге шиңгээдип нептередир. Барааннарны делгеп көргүзеринге ажыглаар дериглерни болгаш дузалаар херекселдерни бо чылдың төнчүзүнге чедир белеткээр болгаш шиңгээдип нептередир.

1986 чылдың январь-февральда бараан саарылгазының планын февраль 27-де күүседир болгаш чонга 100 муң рубльдиң барааннарын немей садар. 1986 чылда 15 муң рубльдиң орулгазын пландан ажыр алыр, саарылга чарыгдалдарын сайгарылгага хамаарыштыр 0,02 хуу чиигедир, 15 муң киловатт-шак электроэнергияны камнаар.

Чонну хандырарының шынарын болгаш культуразын он ийиги беш чылда улам-на бедидер. Бараан саарылгазының хемчээлиниң бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле чедип алыр. Бот-хандыртынар метод ёзугаар барааннарны садарының хемчээлин нийти садыглаашкынның 75 хуузу, магазиннерни специализастаарының деңнелин 70 хуу чедирер.

Магазиннерниң чонга немелде ачы-дуза чедирилгезин 60 хуу улгаттырар. Хеп аймаан делгеп көргүспүшаан, 55 калбак ярмаркаларны эрттирер. Садыг барааннарынга 150 муң тайылбыр чарлалдарын парлаар. Чоннуң хереглел барааннарының ассортиментизин калбартыр, бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле тус черниң бүгү хандырыкчылары-биле кады ажылдажылганың керээлерин чарар. Четчир хемчээлдиг ассортиментиниң барааннарын садыглаар доктаамал 5 киоскини үлетпүр бүдүрүлгелерге ажыдар, ажылдакчыларга чылыг чемнерни 3 садыг каттыжыышкыннарынга организастаар. Күрүне өнчүзүнүң бүрүн кадагалалын хандырар.

Ажылдап турар 8 магазинниң чаартылгазын болгаш эде дериишкинин чорудар. Күш-ажылды организастаарын болгаш нормалаарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды үргүлчүлээр, ажылдап турарларның 80 хуузун күш-ажылчы киржилгениң коэффициентизин ажыглавышаан ажылдың бригада методу-биле хаара тудар.

Касса профессияларының 200 кижи кадрларын белеткээр, профориентация талазы-биле көскү агитацияны хоорайда бүгү школаларга дериир.

Социалистиг хүлээлгелерни Кызылдың үлетпүр барааннар садыының коллективиниң нийти хуралынга чугаалажып көрген болгаш бир үн-биле хүлээп алган.

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринче угланган партияның хүлээп алган угланыышкынын чаңгыс үн-биле деткивишаан, СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эртем-техниктиг депшилге талазы-биле чөвүлел хуралдың материалдарын удуртулга болдургаш, СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология шинчилел экспедициязының коллективи XII беш чылда дараазында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган:

— Улуг-Хемниң хөмүр-даш бассейниниң барыын кезээн баштай шинчилеп көөр талазы-биле ховунуң геология шинчилел ажылдарын хуусаадан мурнай 3 ай буруңгаар — 1987 чылдың III кварталында доозар. Кокстаалыр хөмүр-даштың курлавырларының немелде өзүлдезин 1,5 млрд. тонна чедир хандырар;

— «Тыва кобальт» комбинаттың минерал-чиг эт баазазын быжыглаары-биле Хову-Аксының байлак чериниң Соңгу участогунуң үнелээшкинин доозар, кобальтының курлавырларының немелде өзүлдезиниң талазы-биле онаалданы немелде чарыгдалдар чокка 10—15 хуу ажыр күүседир;

— ховар металлдарның Улуг-Таңзекте байлак черин делгеренгей шинчилээриниң талазы-биле хову ажылдарын доктааткан хуусаазындан бир чыл буруңгаар доозар;

— Чаңгыс-Хадының Мурнуу участогунуң 10 млн. тонна хөмүр-даш курлавырларлыг байлак черин, эмниг минералдыг суглаарлыг ийи байлак черни болгаш тудуг материалдарының 5 байлак черлериң шиңгээдип алыры-биле дамчыдып бээр;

— чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг хевирлерин нептередириниң, өрүмнээр ажылдарны эде чепсеглээриниң аргазы-биле колонкалап өрүмнээринге депшилгелиг аргалар-биле өрүмнээриниң хемчээлдерин 30 хууга улгаттырбышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1985 чылга деңнээрге беш чылдың төнчүзүнге чедир 200 хуу өстүрерин чедип алыр;

— чаа техниканы, мурнакчы технологияны болгаш рационализастаашкынны нептередириниң аргазы-биле 850 муң рубль экономиктиг ажыкты алыр;

— амгы үениң бедик ылавыладыг геофизиктиг дериг-херекселдерин, ядро-физиктиг аппаратураны нептередириниң, электрон-саналга техниказын калбаа-биле ажыглаарының аргазы-биле геология-геофизиктиг болгаш лаборатория ажылдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15—20 хуу бедидер.

— бүдүрүлгени интенсификастаарының, материалдарны болгаш энергетиктиг курлавырларны камнаары дээш демиселди күштелдирериниң аргазы-биле орулганың өзүлдезин 1990 чылда 1 млн. рубльге чедирип, 1,3 катап өстүрерин хандырар.

— беш чылдың төнчүзүнге чедир бүгү өрүмнекчи бригадаларны бригада керээзинче, а ийи партияны — чаңгыс аай керээже шилчидер;

— социал программаның улам ыңай хөгжүлдезин үргүлчүлээр — 10 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңын, ооң иштинде ажыл-агыйжы арга-биле 2 муң дөрбелчин метр бүдүрүлге баазазын ону амгы үениң дериг-херекселдери-биле чепсеглээш тудар, дузалал ажыл-агыйда малдың баш санын беш чылдың төнчүзүнге чедир 1,5 катап өстүрер.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

боттандырар ужурлуг. Садыг организацияларының үлетпүр-биле харылзаазын сайзырангайжыдарының эргежок чугулазынче садып алыкчыларның негелдезин өөренип көөрүнче база баш удур тодарадырынче, барааннарның шынарынче база дугуруштунган ассортимент ёзугаар оларны чогуур үезинде чедирериңче кичээнгей угланган.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрер болгаш сайгарар амгы үениң машиналарын, агрегаттарын болгаш технологтуг шугумнарын бүдүрерин, ниитизиниң чемненилгезин болгаш хандырылга адырын хөгжүдериниң дүргедедирин технологтуг чорудулгаларны механизастаар болгаш автоматчыдар машиналар болгаш агрегаттар системаларын тударын болгаш мөөңү-биле бүдүрерин шиңгээдип алырын хандырарын Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү база амыдырал хандырылга приборлар кылыр машина тудуушкун министерствозунга, Тудуг, орук болгаш коммунал машина тудуушкун министерствозунга база өске-даа министерстволарга даасган. Ол адырларның модернизация бедидирлеринге болгаш технологтуг дериг-херекселдерге херегләэр артык кезектерге негелдезин хандырар. Дериг-херекселдериниң техниктиг деңнелин, шынарын болгаш идегелдиин бедидер.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүреринге херегләэри-биле бүдүрүп турар химиктиг волокноларның болгаш удазыннарның, бүдүктарның болгаш химиктиг чиг эттиң өске-даа хевирлериниң бүдүрүүшкүнүн калбартырын, ассортиментизин болгаш шынарын экижидерин ССРЭ-ниң Химия үлетпүрүнүң министерствозунга, Минералдыг чемишчидилге бүдүрер министерствога болгаш Нефть болбаазырадыр база нефтехимиктиг үлетпүр министерствозунга саналдаан.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүреринче болгаш сайгарарынче хаара туттунган болгаш чонга ачы-дуза чедирер адырларны чаа техниканы болгаш технологияны шиңгээдип, аңгы-аңгы күш-ажылчы хүлээлгелерни күүседип шыдаар бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар болгаш оларны бүдүрүлгелерге быжыглаар талазы-биле сорулганы ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга, ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң өске-даа сонуургалдыг министерстволарынга болгаш ведомстволарынга эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, чер-черде партия болгаш совет органнарга салган. Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрери болгаш сайгарары-биле база чонга ачы-дуза чедирери-биле холбашкан адырларда ажылдакчыларга таарымчалыг бүдүрүлгечи болгаш социал-амыдырал байдалдарны тургузар дугайында сагыш салыышкынны улгаттырар. Чуртталга бажыңнарын, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин болгаш социал-культура ажыглал объектилерин тударынга эргежок чугула курлавырларны тускайлаар.

Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый хереглел барааннарының чамдык хевирлерин бүдүреринге чугула болуп турар ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзырангайжыдары, техниктиг чаңгыс аай политиканы чорудары, чаа кылыгларны ажылдап кылырын болгаш шиңгээдирин дүргедедири, бүдүрүлгени таарыштырары, барааннарның чүгле чамдык хевирлеринге эвес, харын-даа хереглел комплекстеринге чоннуң негелдезин улам долу хандырары дээш оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле хемчеглерни ССРЭ-ниң сонуургалдыг министерстволары болгаш ведомстволары-биле кады ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Күрпланынга болгаш ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели даасган.

Чиик болгаш чурт үлетпүрүнге, чоннуң амыдырал хандырылгазынга база өске-даа адырларга эрттирген экономиктиг шенелделериниң түңнелдеринге үндезилеп чоннуң хереглел барааннарын бүдүрери болгаш сайгарары-биле база чонга ачы-дуза чедирери-биле холбашкан каттыжыышкыннарның, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының планнаашкынын база экономиктиг идиг бериишкинин улам ыңай экижидериниң системазын ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери 1986 — 1990 чылдарда ажылдап кылыр болгаш боттандырар.

Чоннуң хереглел барааннарынга болгаш ачы-дузага чоннуң негелделерин болгаш хереглелдерин өөренип көөр болгаш тодарадыр нийти-күрүне системазын 1987 чылдан эгелеп үе-үе аайы-биле ажыглалга киирерин, ССРЭ-ниң өске-даа министерстволарын болгаш ведомстволарын база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерин хаара тудуп тургаш, боттандырарын ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка, ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң ТСЭ-ге болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга даасган.

Он ийиги беш чылда депшилгелиг техниканы болгаш технологияны нептередирин дүргедедиринче, чаа барааннарны бүдүрерин улгаттырар болгаш чурттакчы чонга бараан болуруунуң хевирлерин сайзырангайжыдарынче угланган эртем-техниктиг комплекстиг тускай сорулгалыг программаны ажылдап кылырын улус хереглелиниң барааннарын бүдүрүп турар адырларга, садыгга болгаш ачы-дуза чедиреринге хандырары ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга, ССРЭ-ниң чогуур министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Чоннуң хереглел барааннарын, чиг-эттин, материалдарны, комплектилээр бедидирлерни болгаш кезектерни, дериишкиннерни бүдүрер болгаш кайы кайызынга чорудуп бээрин, а ол ышкаш ачы-дуза чедирилгезин хөгжүдер болгаш ханыладыр талазы-биле социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдери болгаш ханыладыры, барааннарның чаа хевирлерин тургузарын болгаш бүдүрүп үндүрерин органнызастаарынга, амгы үениң технологтуг чорудулгаларын, машиналарның болгаш дериишкиннерниң депшилгелиг системаларын ажылдап кылырынга болгаш нептередиринге эртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартыры болгаш ооң ажыктыын бедидери көрдүнүп турар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери профэвилелдериниң республика чөвүлелдери-биле, эвилелдешкен республикаларның ВЛКСМ ТК-лары-биле кады база улус депутаттарының Советтериниң киржилгези-биле барааннар болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң талазы-биле көргүзүглерге болгаш онаалдаларның программаларынга дүүштүр эвилелдешкен республикаларның чогуур программаларының төлевилелдерин 3 ай хуусаа иштинде тодарадырын даасган.

Чурттакчы чоннуң барааннарга болгаш ачы-дуза чедирилгезинге хереглелин хандырары кижилерниң чөптүг негелделерин болгаш сонуургалдарын хандырар талазы-биле идепкейлиг ажылга дүүшкен турар ужурлуг дээрзин кичээнгейге албышаан, барааннар болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң талазы-биле программада көрдүнген сорулгаларны күүседир талазы-биле организакчы ажылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнарынга саналдаан.

Республикаларның, крайларның болгаш областарның партия болгаш совет органнары бирги ээлчегде чер-черде бар турар курлавырларны хөй-биле ажыглаарының күзели-биле чонну барааннар болгаш ачы-дуза чедирилгези-биле хандырары дээш бүрүн долу харысалганы хүлээр ужурлуг.

Барааннар болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң талазы-биле программаның боттаныышкынының үезинде барааннар бүдүрериниң болгаш ачы-дуза чедирериниң хемчээлдерин көвүдедириниң, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглаарынга, бүдүрүлгени улам ыңай интенсификастаарынга үндезилээш, оларның шынарын бедидериниң курлавырларын болгаш немелде аргаларын дилеп тывары эргежок чугула.

1986—2000 чылдарда чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирилгезин хөгжүдериниң комплекстиг программазында көрдүнген онаалдаларны чедиишкиннинг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканы дээш каттыжыышкыннар, үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш органнизациялар коллективтерин, садыг болгаш ачы-дуза чедирилге черлерин шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир он Кызыл туктарын дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле кады, ооң иштинде «Чоннуң хереглелиниң бедик шынарлыг үлетпүр барааннарын бүдүрерин хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш» деп беш туктарны болгаш «Ачы-дуза чедирилгезин болгаш чоннуң хандырылгазының шынарын экижидеринге чедиишкиннери дээш» деп беш туктарны тургускан.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрериниң чыл планнарын күүседиринге болгаш чонга төлевирлиг ачы-дуза чедирилгезин, үүрмектеп садар бараан саарылгазын боттандырарынга, а ол ышкаш чонну хандырарының шынарын экижидеринге эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган коллективтерни шилчиир Кызыл туктар-биле шаңнаар.

Бүдүрүлгени хөгжүдерин шапкынчыдар болгаш чоннуң хереглел барааннарын база ачы-дуза чедирилгезиниң сайгарылгазын, чонну хандырарының шынарын экижидер дээш социалистиг чарыштың негелделерин болгаш чурумун ажылдап кылырын ВЦСПС-ке болгаш Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитединге даасган.

Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, үлетпүр бүдүрүлгелерниң, садыгның, ачы-дуза чедирилге адырының, улус ажыл-агыйының холушкак адырларының удуртукчулары, ажылчыннары болгаш специалистери, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары барааннар болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң талазы-биле программаны чедиишкинниг боттандырар дээш эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр дээрзинге быжыг бүзүрелдиг СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

1986—2000 чылдарда чоннуң хереглел барааннарын бүдүрериниң болгаш ачы-дуза чедирилгезин хөгжүдериниң комплекстиг программазын төп парлалгага чырыдар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ДААНГАН АЖЫЛЫН ЭКИ КЫЛГАН БОЛЗА...

2. Негелдени күштелдирер

Ленин аттыг совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга санал берип тура, № 1 хойжу бригаданың бригадири М. Кыныраа мынча дээн: «Мурнуку чылдарда ажылчыннарның идепкейи дыка бедик, хөй-нити организациялары база хайныышкынныг ажылдаар турду. Ам канчап барганыл? Четпестеривис көвүдеп турар-дыр. Кижилерден негелдени күштелдирбес болза хоржок. Харын-даа сөөлгү үеде чамдык кижилер чөптүг негелде кылырга удурланыр, негелде кылган кижини багай кижи дээр чыгыы...»

№ 2 хойжу бригаданың хойжузу Д. Кулдуннуң саналындан: «Четпестер дүрген чайлаттынмас боор-дур. Бригадавыстың кызыл-булуңу чок, ону кылыр дугайында айтырыгны каш чыл улаштыр тургузуп келдивис. Бистиң негелдевисти күүседир деп аазап турар эштерниң боттарындан, ажылды кылыр ужурлуг кижилерден негелдези кайыл?»

Ол-ла бригаданың удуртукчузу Т.-Б. Дулгу: «Бот-боттарывыстан негелде чогувустан бир кижиниң багай ажылы өскезиниң ажылынга шаптыктап турар. Чижээ, МТМ-ниң кошкак ажылындан хойжуларның ажылы туруп бээр-дир».

Негелде. Негелделиг болуру, бодундан негелде. Коммунистер хуралынга чогум-на бо айтырыгны чидии-биле көдүргени таварылга эвес. Партбюро секретары В. Н. Эгерниң илеткелинде күрүнеге мал продуктуларын сатканын бо чылдың бирги чартыының түңнелдери-биле алганында көргүзүглер эки-даа болза, беш чылдыы-биле алырга, байдал шоолуг эвес. Мал бажының өзүлдези база ындыг. Ынчангаш чамдык планнар күүсеттинмезиниң кырында келген. Отчёттуг үеде совхоз директорун, барык-ла шупту кол специалистерни ажылындан халаар ужурга таварышканы байдалды база бир янзы херечилеп турар. Ооң-биле кады — партбюронуң ажылын база.

Ажыл-агыйның амгы байдалын аңаа чоокта чаа ажылдап келген директор Б. Сайдының саналы тодаргай көргүзүп турар: «Бүгү четпестерниң түңнели совхозтуң саңхөө байдалынга аары-биле дегген. Шалың төлээри безин бергедеп турар, а банкыга ам доораан төлээр өре-чээли 752 муң рубль. Ындыг турбуже мал дээш бистиң ажылчыннарның (оларның аразында коммунистер база бар) өрези 118 муң чедип турар, ол дээрге дөрт айның шалыныдыр. Бухгалтерия аппаратының кошкак ажылдап турарындан, ол өре багай тыртыып турар болгаш янзы-бүрү албан черлеринден үстүнде түңнүң барык-ла чартыы хире акшаны база чандырып албаан».

Коммунистерниң хуралдарынга кылдынган чүүлдерниң түңнелдерин хөөредиишкин чокка, ленинчи ёзу-биле түңнеп, эки дуржулганы чыып тургаш, четпестерни дидим илередип, бүдүрүлгени өстүрериниң, экономиканың ажыктыын бедидериниң, ажыл-херекти экижидериниң аргаларын болгаш тодаргай оруктарын илереткен турары чугула деп, СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунга онзалап демдеглээн болгай. Совхозтуң коммунистери, ажыл-агыйның 45 кижилиг, хөй аргаларлыг отряды, ук негелдени билип, отчёт-соңгулдалыг хуралын шүгүмчүлекчи ёзу-биле эрттирген. Олар бар чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни көргүзүп, ам кылыр ужурлуг ажылдарны сүмелеп, оларны хуралдың доктаалынга айтып алганнар. Ажылды экижидеринге кол-ла даянгыыш — кижи бүрүзүнүң сагылга-чурумнуг, негелделиг, бодунуң ажылын долузу-биле харыылаан турары болур. Бир эвес отчёттуг үеде ынчаар ажылдаарын партком чедип алган болза, элээн бурунгаар базымнар кылдынган турар ийик. Чижээ, Сайыр-Аксы СБФ беш чылдың эгезинден бээр планнарын күүсетпейн келген. Ферманы сүткүр инектер-биле четчелээн, ону электрижидерин, механизастаарын чедип алган, ажылдаар кижилерни шын шилип тургускан болза, коммунист Е. Серендуктуң ийи чыл башкарып келген участогу экиживес турган бе? Инектерниң сүткүрү шоолуг эвес, бир хойга онааштыр кыргып ап турар дүк дөңгүп-ле бир килограмм ажып турар-дыр, а уксаа экижидер дээш мал ажылының специалистериниң ажылы кайыл? Бо чылдың апрельде партия организациязының нийти хуралынга чер ажылынга депшилгелиг аргаларны ажыглаар талазы-биле хемчеглерни чугаалашкан, ооң шиитпирлериниң күүселдези чедип алдынмаан. Трактор-хову бригадазын үш чыл мурнунда бот-орулга-чарылгаже шилчиткен деп отчёттуг илеткелде айыткан. Ол-ла илеткелде бригадада «отчёт-учёт багай», «керээлер негелдези күүсеттинмээн», «алыс продукция дээш кызып ажылдавас» дээн. Ындыг болганда, ол бот-орулга-чарылгалыт бригада бе ынчаш? Чамдык өске-даа айтырыгларга ышкаш, бо чугула арганы амыдыралга ылап-ла шиңгээдип алыр дээш партбюро, дирекция чүнү кылганы, чүнү кылыр деп турары хуралдан билдинмээн.

«Коммунист кижи кежигүн эвестерден дора ажылдап турары ооң арын-нүүрүнге, Устав негелдезинге канчап-даа таарышпас»— илеткелден алган бо сөстер түдүм сиген-даа белеткевээн Д. Норбу, Р. Идам, норма-даалгаларын күүсетпейн турар В. Сымчаан-оол, А. Сандыкчап, В. Өнер оларга болгаш өске-даа чамдык эштерге хамаарышкан. Ындыглар хуралдан түңнел үндүрер боор.

Совхозтуң ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында, социал-культура хөгжүлдезиниң талазы-биле маргылдаа чок чедиишкиннер база бар. Мал ажылынга хамаарыштыр чугаалаар болза, чижээ, малдың баш санын өстүрериниң бо чыл планы барык-ла бүгү чүзүн аайы-биле күүсеттинип турар. Мал ажылын моон соңгаар хөгжүдеринге ол эки бааза-дыр.

Ийи совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан чамдык демдеглелдер ындыг-дыр. Олар аңаа боттарының ажылын ханы сайгарып көрген, сорулгаларын тодарадып алган. Партия организациялары инициативчи, бодамчалыг ажылдааш, совхоз бүдүрүлгезиниң курлавырларын немей ажыглап киирер болгаш ук ажыл-агыйларда тургустунган бүдүрүлге-экономиктиг болгаш кадрлар арга-күжүн бедик бериимчелиг ажыглаарын хандырар хүлээлгелиглер. Социалистиг чарышты хөгжүдери бо совхозтарга негеттинип турар. Чарыш дээрге ажылчы чоннуң чогаадылгазы-дыр деп стахановчу шимчээшкинниң хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары болгаш чааттыкчылар-биле СЭКП ТК-га болган ужуражыышкынга демдеглээн. Бедик бүдүрүкчүлүг ажылды бүгү хемчег-биле шаңнап-мактаары-биле чергелештир, эренгейлеп ажылдаар, күш-ажыл болгаш технология сагылга-чурумун хажыдар, брак кылыр кижилерге шыңгыы хемчег хүлээдир ужурлуг.

Амгы үе-чадада эң чугула чүүл болза чогаадыкчы күш-ажыл, сөс биле ажыл-херектиң карышлазы, инициативалыг болгаш харысалгалыг болуру, бодунга болгаш эш-өөрүнге негелделиг болуру. Маңаа үлегер-чижекти коммунистер көргүзер апаар. Партия Төп Комитединиң апрель Пленумунга М. С. Горбачевтуң илеткелинден дараазында сөстерин сагындыраал: «Партия кежигүнү бүрүзүнден ниитилел мурнунга хүлээлгезинге хамаарылгазы дээш, партияның шиитпирлерин күүседип турары дээш, коммунистиң арыг-шынчы овур-нүүрү дээш негелдени күштелдирери эргежок чугула. Коммунист кижини, ооң бодун ап чоруурун, ажыл-херектерин көрүп үнелээр. Ону үнелээрниң өске арга-барымдаазы чок болгаш турбас-даа».

А. ДЕМБИРЕЛЬ,
«Шынның» тускай корр.

БЕШ ЧЫЛДЫЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткууру дээш «Тыва тудуг» трестиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи Пётр Крицанович Войтюктуң бригадазы амгы үеде 1986 чылдың майның үлүүнде ажылдап турар. Он бирги беш чылдың планныг онаалдазында 1431 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыры көрдүнген болза, херек кырында 4 чыл 8 айларның дургузунда бригада беш чыл планындан ажыр 108 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген.

Хоорайның мурнуу чүгүнде завод-биле № 4 профтехучилищениң аразында делгем шөл чоокта чаа-ла куруг турган. Ам ында чаа серияның 80 квартиралыг 2 чуртталга бажыңы мырыңай-ла «черден өзүп үнүп келген» дег база немежи бергенин көргеш канчап черле магадавас боор. Ол магалыг иштиң ээлериниң ажыл-херээн таныжары-биле аңаа чеде бердивис. Бажыңның аңгы-аңгы каъттарында бызаңчылар ажылдаан турлар. бирги каътче кире бээрге, ында өрээлдерниң соңгаларының рамаларын, хаалгаларын, шалазын кылып каан, хевир кирип бар чоруур коридорну, өрээлдерни кезий кылаштааш, маңаа удавас өөрүшкү-маңнайлыг чурттакчыларның ыыт-даажы дола бээр болгай деп бодал чайгаар-ла сагышка кирип келир.

Сураглаанывыс бригадир Петр Крицанович чедип келгеш, (моон мурнунда-даа чылдарда оларның бригадазынга каш удаа келген бис) эвилең-ээлдек мендилежип:

— Бисти утпайн турарыңарга өөрүүр-дүр бис — деп баштактанды— Ындыг-ла мактаныр чүве чок, бөгүн безин бисте дилген маңзалар чедишпейн туру. Ол дээрге «хоочураан» чүве дийин, болган чок-ла ындыг. Бир-ле материал чедишпейн турар — деп, бригадир дүвүрелин илеретти.

— Бригаданың көргүзүглеринде эрткен 8 айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 192 хуу күүсеттингенин эргелелдиң экономистеринден алдывыс. Силерниң социалистиг хүлээлгенерде беш чылды — эвээш состав-биле күүседирин, база аравыска чаңгыс-даа хожудаар кижи турбазын чедип алыр дээн пунктуларны киирген-дир силер. Чамдык үелерде хандырылга «аскай бээр» ышкажыл. Шалыпчы ажылдаарын, планның онаалданы хуусаа бетинде күүседирин канчап чедип ап келген силер?— деп, бригадирден айтырдым.

— Беш чыл планында тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 20 кижиге „көрдүнген чүве, а бо чылдарда бистиң бригадада ортумаа-биле 15 кижи ажылдап келген. Планда көрдүнген тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин үргүлчү ажыр күүседип келдивис. Бригада кежигүннериниң талазындан сагылга-чурум үрээр, ажыл шагы үзер ындыг кижилер чок. Кижи бүрүзү үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар, бригадада ортумак разряд — 3,8, барык хөй кезиивис дөрткү разрядтыг. Кижилерниң ажылга хамаарылгазындан, билиг-мергежилинден —ажылдың түңнелдиң хамааржырын бистер эки билир бис. «Тудуг кезектери» комбинат чамдыкта дилиг материалдарын өйшаанда бербейн баар чоруктар бар. Ындыг үелерде кандыг-бир болдунар аргаларны тып, үүрмек ажылдарны-даа кылыр апаар-дыр. Бир эвес хандырылга дески турган болза, ажылдың бүдүрүкчүлүү амгы деңнелден бедик, беш чыл планын оон-даа эрте күүседип болур турган бис. Бистен хамаарышкан чылдагаан-биле план күүсеттинмейн баар чорук биске турбаан—деп, бригадир бүзүретти.

Бызаңчылар шала маңзаларын кырында каъттарже үндүр тырттырып-даа, чамдыылары эжик-хаалгаларны салып, быжыглаан турлар.

— Бо объектиде ай ажа бердивис, удавас доозар бис. Бригада кежигүннериниң чамдызы 160 квартиралыг чуртталга бажыңында барып, ажылдап турар —деп, бригадир чугаалаан.

Хандырылгада чамдык үзүктелиишкин-даа болу бээр, азы бызаңуаар ажылдарга белеткээн объектилер-даа чок апаар үелер турар, ынчалзадаа бригада планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгезин күүседири дээш быжыг тура-соруун кошкатпайн ажылдап келген.

Ында 10—15 чыл ажылдап келген дуржулгалыг бызаңчылар Виктор Пяткин, Чамыяң Иргит, Василий Куулар болгаш оон-даа өскелер бригаданың кол өзээ болуп, эш-өөрүнге үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Беш чыл планын хуусаа бетинде доозуп, шалыпчы ажылдаарынга бригада кежигүннериниң эп-найыралдыы, онаашкан ажыл-херек дээш харысалгалыы, бригадирниң талазындан организакчы, негелделиг чорук кол фактор болуп турары чугаажок.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседипкен бригада чыл төнчүзүнге чедир эвээш эвес тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрер дээш темпин улам дыңзыдып, ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: П. Войтюктуң мурнакчы бригадазының бөлүк кежигүннери; чаа бажыңның нийти хевири.

Н. ООРЖАК.

АЖААЛДАНЫ ДООСКАН БРИГАДА

Хову турлаа. Ында тараажыларны хей-аът кирип турар көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери бар. Тараажыларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Кызыл-булуңда телевизор, радио бар. Солуннар чурумнуг чыскааттынган. Чунар-бажыңга ажыл соонда механизаторлар чунуп ап турар. Бо дээрге «Бурунгаар» совхозтуң комсомолчу-аныяктарының хову-трактор бригадазының турлаа-дыр. Олар бот-орулга-чарылгалыг арга-биле керээ ёзугаар ажылдап турар. Бригаданы 17 чыл механизаторлап келген коммунист Олег Очурович Ооржак удуртуп турар.

Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазы мал чеми белеткээр сорулгалыг. Ынчангаш чазын 520 га черни андаргаш, кукурузаны тараан. Ол ышкаш 250 га кызыл-тасты, 100 га суланы, 170 га арбайны тараан. Түңнелинде бригада 1510 тонна сигенни, 1610 тонна сенажты, 3140 тонна силосту белеткээн.

Ажылчын идик-хеп кеткен, ортумак сынныг аныяк эр комбайнның бир-ле артык кезээн дуңзаалаан тур. Бригадир Олег Ооржак ол-дур.

—Бистиң бригадавыс Хайырлыгда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Василий Дүдүпей удурткан бир дугаар хову-трактор бригадазы-биле социалистиг чарыштыг. Аңаа тиилекчи болур дээш бир демниг ажылдап турар бис. Чарыштың түңнелин чеди хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчи болганнарны 5—15 рубль-биле шаңнаал, мурнакчылар столунга беш хонук дургузунда халас чемненир эргени берип турары бисте чаңчыл апарган — деп, ол бистиң сонуургаан айтырывыска кысказы-биле харыылады.

Күш-ажылга шылгараан кижилерге тураскаадып Күш-ажылчы алдар тугун көдүрүп турар. Бо удаада ында комбайнерлер Арбан-оол Куулар, Чаш-оол Тараачы, Эрес-оол Эрелчин, септекчилер Максим Ховалыг, Аркадий Куулар, чолаачылар Валерий Шарап, Сергей Кас-оол, Хеймер-оол Ооржак оларның аттарын бижээн. Ол ышкаш онаашкан ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп, эки түңнелдерни чедип ап турарларга бригадада комсомол бөлүүнүң удуртукчузу, ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү, тракторист Валерий Оюн, Шолбан Түлүш, Эрес-оол Найдан, комбайнер Арбан-оол Куулар, чолаачылар Георгий Биликти, Анатолий Барымза, Валерий Шаваа болгаш өскелер-даа хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, шылгарап келгеннер.

Тараажылар ортузунга политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын база эки тургускан. Оларның кылыр ажылдарының планын кызыл-булуңда аскан. Чымыштыг ажыл доозулган соонда, агроном Д. Донгак, кол инженер М. Куулар, ажылга айыыл чок чорук инженери В. Данзырын, комсомол комитединиң секретары К. Салчак болгаш өскелер-даа янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны доктаамал эрттирип келген. Улусчу контроль бөлүү болгаш «Комсомолчу прожектор» ажылдап турар. Олар тараа сөөртүп эгелээн үеде чолаачыларның талазындан харысалга чок болганындан тарааны оруктарга төктүп турарын илереткеш, хана солунга шүгүмчүлеп бижээнинден бо чорук болбастаан.

Чоокта чаа хову турлаанга совхозтуң Культура бажыңының «Чалбыыш» агитбригадазы аалдап чораан. Бот-тывынгыр артистер тараажыларга солун программалыг концертти көргүскен. Олар-биле кады кээп чораан эмчи Роза Салчак механизаторларны шинчип, эмнерин берген. Амыдырал хандырылга пунктузунуң ажылдакчызы Зоя Монгуш база механизаторларга бо-ла келир. Көжер библиотеканың эргелекчизи Надежда Салчак механизаторларга солун номнарын эккеп берген. Совхозта партком секретары Мандараа Сарыглар делегей байдалының дугайында лекцияны номчаан.

Сөөлгү дилиндектер кестинген. Механизаторлар чыглып келген. Совхоз директору Борис Иргитович Хертек оларга тараа кезиилдезин доосканы биле байыр чедиргеш, мурнакчыларга шаңналдарны тывыскан. Бригада 250 тонна тарааны ажаап, дужаар планын 300 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Күскү дүжүт ажаалдазын баштай дооскан бригадага шилчиир Кызыл тукту дамчыдып берген. Тараа ажаалдазынга мурнакчы ажылдаан беш кижини Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче чорудар, а чамдык мурнакчылар Ортаа Азияже, Украинаже туристээр халас путёвкаларны алырлар. Ол ышкаш совхозтуң чамдык мурнакчылары «Найырал» поездизи-биле аян-чорук кылыр путёвкаларны халаска алыр.

— Комсомолчу-аныяктарның хову-трактор бригадазы часкы, күскү сезоннуг ажылдарга эрестиг ажылдаан. Бригада хүлээнген ажылдарын хуусаа бетинде күүсеткеш, сентябрь 19-та дүжүт ажаалдазын дооскан. Ийи трактор күскү чер андарылгазынче шагда-ла кирген. Чамдык кижилер бир дугаар хову-трактор бригадазынга барып дузалажыр. Бо чедиишкиннер дээрге-ле партияның XXVII съездизинге бистиң күш-ажылчы белээвис-тир—деп, совхозта партия комитединиң секретары Мандараа Амыртаевич Сарыглар чугаалады.

Комсомолчу-аныяктарның хову-трактор бригадазы күскү ажылдарны чедиишкинниг дооскаш, районга бирги черни ээлеп, мурнакчы чорууну көргүскен.

К. САРЫГ-ООЛ.

АЖЫЛДАП КЫЛГАНЫНДАН ХАМААРЖЫР

Республиканың тараажылары дүжүт ажаалдазын нарын байдалдарда чорудуп турар. Орай дүшкен час, чаъстыг, соок чай кедээ ажыл-агый культураларының өзүлдезин саадаткан. Дыка хөй черлерде тараалар чыдыпкан. Ындыг болганда тараа дүжүдүн ажаап алыры кажангызындан артык бачым, берге, ынчангаш шак, минута бүрүзүн үнелээр херек. Дүжүт ажаалдазының темпизи кол нурууузунда механизаторларның, транспорт башкарыкчыларының күш-ажылчы тура-соруундан хамааржыры чугаажок. Оларның талазындан күш-ажылды организастаарынга болгаш ажыл төлевирин санаарынга сонуургалдыы улуг болуру билдингир.

Ол талазы-биле Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң күш-ажыл болгаш төлевир килдизиниң кол экономизи Ч. Т. Кызыл-оолдуң тайылбырын парладывыс.

Дүжүт ажаалдазының онза ужур-дузалыын көрүп, ону кыска хуусаада чорудар сорулга-биле комбайнерлерниң, транспорт ажылдакчыларының кампанияны кыска хуусаада чидириг чок чорударынга материалдыг сонуургалдыын бедидер сорулга-биле ажыл төлевирин улгаттырып турар. Чижээлээрге, комбайнер сезоннуг онаалдазын 25—40 хуу ажыр күүсеткен болза, расценказын 25 хуу өстүрер, 40-тен 60 хуу ажырганда — 50 хуу, а 60 болгаш оон хөй хуу күүсеткенде — 100 хуу артыр санап бээр.

Ол ышкаш бо чылын ажаалда-транспорт комплекстерниң күш-ажыл төлевирин ажаалда агрегаттарында ажылдап турар тракторист-машинистерниң ажылдап алган ортумак төлевиринге (класс дээш немелдени санаваска) хамаарыштыр төлээрин чөпшээрээн. Комбайннарның техниктиг ажаалдазын кылып турар эдикчи-мастерлерниң, ажылчыннарының болгаш комплекстиң составында кирип турар, ынчалза-даа өске ажылда хаара туттунган тракторист - машинистерниң ажыл төлевириниң хемчээлин ажаалдада ажылдап турар тракторист - машинистерниң ортумак ажыл төлевириниң хууларынга хамаарыштыр санап бээр. Ынчан ол ажылчыннарга доктааттынган тарифтиг ставкалар комбайнерлерге тарифтиг ставкалар-биле аразында хамаарылгалыг болур.

Дүжүт ажаалдазында ажылдап турар чолаачыларның ажыл төлевири тракторист-машинистерниң ортумак ажыл төлевиринге хамаарыштыр 80, комплекстер начальниктериниң 120 болгаш оларның дузалакчыларының —90 —100 хуузу болур.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1963 чылдың август 8-те үндүрген доктаалынга бо чылын кирген немелделер хөй. Оларның чүгле кол-колун көрээлиңер. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1985 чылдың июнь 21-де үндүрген № 264 доктаалында тараа сөөртүп турар автомобильдер чолаачыларының тарифтиг ставказын 40 хуузу чедир шаңнаарын чөпшээрээн.

Хоорай болгаш район организацияларындан эвилелдээн тракторист-машинистерниң болгаш техниктиг ажаалда ажылчыннарының кол ажылдап турар черлеринге ортумак ажыл төлевириниң 75 хуузу кадагалаттынып артар. Дүжүт ажаалдазынга эвилелдээн чолаачыларга, механиктерге, автоколонналар начальниктеринге болгаш автомобиль ажыл-агыйларының диспетчерлеринге бүгү командировказының дургузунда база ол-ла хемчээлге (ынчалза-даа шалыңындан куду эвес хемчээлге) кадагалаттынып артар.

Арткан эвилелдээн ажылчыннарның болгаш албанхаакчыларның ортумак ажыл төлевириниң 50 хуузу кадагалаттынып артар. Үстүнде айыттынган түңнерни бүдүрүлгелер болгаш организациялар боттары төлээрин доктаалда сагындырган. Ол черлер ажылчыннарының, албанхаакчыларының совхозтарже баар, кээринге чарыгдалдарын төлеп бээр ужурлуг, база ол ышкаш оларның ортумак шалыңынга үндезилей — орукка эрттирген үезин болгаш совхозка келгениниң баштайгы үш хүнүн төлээр. Ынчан хонук шүүделин болгаш квартира хөлезинин төлевес.

Дүжүт ажаалдазында ажылдап турарларга ук совхозтуң нормаларын болгаш расценкаларын ёзугаар ажыл төлевирин бээр.

Дүжүт ажаалдазының киржикчилериниң ажыл төлевири сезоннуг онаалдаларны күүсеткенинден дорт хамааржыр. Бистиң чорудар саналгаларывыстың сорулгазы — ээлчег бүрүзүнде болгаш бүдүн кампания дургузунда агрегат бүрүзүнүң херек кырында ажылының хемчээлин тодарадыры. Ол дээрге-ле кампанияның бүгү киржикчилеринге ажыл төлевирин санап бээриниң барымдаазы болур. Тараа культураларының ажаалдазы — чаңгыс аай чорудулга эвес дээрзин утпас херек. Ол үш кол чорудулгадан тургустунар —тарааларны чыттыр кестирери, оларны бөлери болгаш бастырары, а ол ышкаш дорт кестирери. Ол чорудулгалар аайы-биле ажылдап кылганының нормалары херек кырында ажылдап кылганынга дүгжүп турарын чедип алыры чугула. Механизатор бүрүзү кандыг ажыл кылып турганындан хамаан чокка ажылдап кылганын ёзугаар алыр ужурлуг. Санап көрээлиңер даан.

Дүжүт ажаар шөлден, ооң дүжүдүнүң байдалындан, комбайннарның маркаларындан болгаш санындан, оларның он шактыг ажыл хүнүнде нормативтиг бүдүрүкчүлүүнге барымдаалап сезон нормаларын доктаадып тургузар. Кызыл районда «Тиилелге» совхозту көрээлиңер. Тараа шөлү ында 10400 гектар, чижеглел дүжүткүрү гектардан-на 15 центнер, комбайннар саны—346, дорт кестирери 9400 гектар, аңгылай кестирери 1000 гектар.

Эгезинде комбайннар санын комбайн бүрүзүнүң хүнде ажылдап кылыр нормаларынга көвүдеткеш, бүгү комбайннарның он шакта ажылдаар хүн үлүүн гектарларга санап үндүрээлиңер. Ол чыттыр кестиреринге 897,6, дорт кестиреринге — 581,4, бөлдүреринге болгаш бастырарынга 799 гектарга дең болур.

Дараазында санаашкын — бүгү ажылдарны кылырынга чугула он шактың хүн үлүүн санап тывары. Дорт кестиреринге аңгылаттынган шөлдү (9400 га) тодарадып алганывыс бүгү комбайннарның он шактап ажылдап кылган нормазынга (581,4) үлептээлиңер. Ажылдың өске-даа хевирлеринге чыттыр кестиреринге болгаш бастырарынга ажылдап кылыышкын нормаларын база-ла ол арга ёзугаар санап тывар. Үнүп келген түңнелдерин кадыптарывыска түңү 18,6 болур. Өскээр чугаалаарга, бир эвес техника туруушкун чокка ажылдаар, агаарбойдус таарымчалыг болур болза, тиилелгежилер дүжүт ажаалдазын 19—20 хүн дургузунда доозуп болурлар.

Он шактың нормативтиг ажылдап кылыышкынын болгаш ээлчеглер санын билип алгаш, сезонда ажылдап кылырының нормазын тодарадып алыры белен. Ону мынчаар тывар:

— дорт кестиреринге: 17,1 гектарны (ээлчегде бир комбайнның ажылдап кылыр чижек нормазы) 18,6 база (нормативтиг ажылдап кылыышкыннарның ниити түңү) болгаш 15 центнерге көвүдедиил (чижеглел дүжүткүрү). Оон 477,1 тонна деп санны үндүрүп алыр бис. Ажылдың өске хевирлеринге база ынчаар санап тып ап болур:

— чыттыр кестиреринге — 21,4 га×18,6=472,4 га;

—бөлеринге болгаш бастырарынга — 23,5га×18,6×15ц=655,6 тонна.

Тус-тус байдалдарга хамаарыштыр сезоннуг нормаларны ээзэжедип болур. Чижээлээрге, бо чылын хөй тараалар чыдыпкан, механизаторларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнге ол шаптыктыг дээрзи билдингир. Ажылдап кылыышкын нормаларын кудуладырының деңнелин совхозтуң директору баштаан тускай комиссия доктаадырда тарааның кайы хире чыдыпканын, комбайнерниң ажылдаарынга таарымчалыын өөренип көөр. Комиссия бодунуң шиитпирин ыяапла профэвилел комитеди-биле дугуржур ужурлуг.

Бистер амдызында чаңгыс комбайнерниң ажылдап кылырының сезоннуг нормаларын санаарын көрдүвүс, а ажыл-агыйларның хөй нурууузунда агрегаттар ийи ээлчегде ажылдап турар болгай. Ындыг таварылгада ажылдап кылыышкынның сезон нормазы бүдүн чартык катап улгадыр. Үстүнде көрген чижээвисте ийи ээлчеглиг ажылга тараа кезилдезинге сезон нормазы 708,6 гектар болур.

А чамдыкта мындыг база болгулаар: тараа кезилдезин доосқаш, комбайнер ону бастырып кириптер. Ындыг таварылгада чыттыр кестирген тараа культураларының гектарларын тонналарже шилчидер херек. Ону канчаар кылырыл? Мындыг дийик, комбайнер 160 гектар черниң тараазын кескеш, оон комбайнын эде дерип алгаш, кестирген тарааны бастырып эгелээн. Тарааны кестирип тургаш бодунуң сезоннуг нормазын ол 34 хуу күүсеткен (азы, чижеглеп алырга, 158 гектар черниң тараазын бөлген), ол санны тарааны бастырарының ажылдап кылыышкынының сезон нормазынга көвүдедиптеривиске (34х655,6) 222,9 тонна үнүп келир. Комбайнерге ажыл төлевирин ол деңнелге хамаарыштыр санаар херек.

Үстүнде чугаалашкан чүүлдеривис комбайнерлерге хамааржыр, а оларның дузалакчыларының ажыл төлевирин канчаар санаарыл? Дүрүмге хамаарыштыр алырга комбайнерниң дузалакчыларының ажыл төлеври олар ээлчег нормазын 150 хуудан эвээш эвес кылдыр күүсеткен таварылгада тракторист-машинистиң ажыл төлевириниң 80 хуузу болур. А бир эвес оон эвээш болза, дузалакчыларның ажыл төлевирин кылдынган ажылдың хемчээлинге пропорционалдыг кылдыр санаар.

Түңнелинде продукцияның боду-биле ажыл төлевирин бээриниң дугайында каш сөстен чугаалап көрейн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июнь 6-да хүлээп алган доктаалында тарааны немей төлээрин чөпшээрээн: тракторист-машинистиң дузалакчызынга болгаш автомобиль чолаачызынга — тракторист-машинистке немей санаан тарааның 70 хуузун бээр. Эдикчи-мастерге —оларның ажаалда-хайгааралын чорудуп турган агрегаттарынга ажылдап турган тракторист-машинистерге ортумак немей санатканның 50 хуузун бээр.

А совхозтарның комбайнерлеринге, комбайннарда ажылдап турар өске кедээ ажыл-агый организацияларындан келген механизаторларга ышкаш, кижи бүрүзүнге дорт центнер тарааны бээр. Ону чүгле сезон нормаларын күүсеткенде бээри билдингир.

Продукция-биле төлээрин күзевес кижилер ону акша төлевири-биле орнап ап болур. Саналганы ынчан тарааны күрүнениң садып алыр өртээ-биле чорудар.

КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР ДЭЭШ

Он бирги беш чылдың сөөлгү чылында Барыын-Хемчик районнуң совхозтары чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле элээн ажылдарны кылып чорутканнар. Ылаңгыя ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле кыженнишкинниг ажылдап, мал чеминиң белеткелин элээн шапкынчыткан.

Бо хүннерде 13680 тонна сигенни белеткээн, азы планныг даалгаларывыстың 85 хуузу күүсеттинген. Кукурузаның ногаан массазын салырының планын 100,9 хуу күүсеттивис, азы 20 муң тонна ногаан массаны салган. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның механизаторлары эрестиг ажылдааш, боттарынга быжыглаан шөлдеринден кукурузаның багай эвес дүжүдүн өстүргеннер. «Дөң-Терезин», «Хемчик» совхозтарда кукуруза дүжүдү куду болган.

Мал чеминиң белеткелин уламчылап, чаңгыс чылдыг сигеннерниң белеткелин чорудуп турар бис. Ынчалза-даа бисте витаминниг сиген далганының белеткели чүгле 40 хуу болуп турары кончуг четпес, чүге дээрге, АВМ-ниң агрегаттары доктаамал үрелип турар. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчылары артык кезектерни дүргең дилеп тывар талазы-биле шүшпең ажылдап турарлар.

Бо хүннерде районда тараа культураларының ажаалдазының темпизи дүргедеп турар. Ажыл-агыйлар 3100 га тарааның ажаалдазын чорудар ужурлуг. 837 га тарааны тавычалай кестирген, 670 га тарааны бастырган. Гектардан-на ортумак дүжүт амдызында чүгле 6 центнер ажып турар. «Барлык», «Хемчик» совхозтар 250—280 гектар тарааны тавычалай кестиргеш, өскелерин мурнап турарлар. Ында комбайнерлер Ч. Күжүгет, А. Кара-Сал, М. Содуп болгаш өскелер-даа хүн үлүүн доктаамал 120 хуудан бадырбайн, күскү дүжүт ажаалдазының мурнакчыларында санадып турарлар.

Тараа ажаалдазының темпизи «Дөң-Терезин», «Шекпээр» совхозтарда оожум. Ол совхозтарның чер ажылының тускай эртемниглери механизатор комбайнерлерниң ажылын чедир организаставайн турар. Ылаңгыя кол агрономнар В. Саая, Н. Чаш-оол боттары безин тараа шөлүнге көзүлбейн баар чоруктар дүжүт ажаалдазынга шаптыктаашкыннарны чедирип турар. Моон соңгаар ындыг чоруктарны болдурбас дээш ажылдаары негеттинип турар. Оон-биле чергелештир районда күскү аңгыс аңдарылгазын дүргедедир талазы-биле хемчеглерни алыр ужурлуг бис. Ам чүгле 580 гектар черни аңдарган. Ол дээрге планның чүгле 19 хире хуузу. Ылангыя «Барлык», «Дөң-Терезин» совхозтарда гектар-даа аңгыс чардынмаан.

Районнуң совхозтарында чер ажылының зона системазының негелделерин күүсетпейн турарывысты черден алыр продукцияны эвээштип турарывыс көскүзү-биле херечилеп турар. Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырар төлээде, чер ажылының арга-дуржулгаларын ажыглаары эргежок чугула.

И. МАГОВАЛ,
кедээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Валентина Николаевна Эник — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Роза Дагбаевна Баазан — Автоорук эргелелиниң № 8 КМК-зының ажылчыны.

Любовь Александровна Посохина — өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Галина Яковлевна Беспалова — республика эмнелгезиниң ажылчыны.

Татьяна Достак-ооловна Күжүгет — № 36 ясли-садының нянязы.

Эльвира Григорьевна Чадамба — уругларның № 2 поликлиниказының эмчи сестразы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чечекмаа Ооржаковна Күжүгет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Тамара Хабаевна Анай — «Барлык» совхозтуң ветфельдшери.

Январь Чаячыевна Монгуш —«Шекпээр» совхозтуң уруглар садының кижизидикчизи.

Валентина Дургун-ооловна Ооржак —«Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Эртинеевна Хертек — Бижиктиг-Хая суурда кедээ библиотеканың библиотекары.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Анатольевна Сарыглар — Дөң-Терезин ортумак школазының секретары.

Зинаида Дакпай-ооловна Шыжаа — Кызыл-Мажалыктың харылзаа белдириниң Барлык салбырының почтальону.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Вера Буяновна Хомушку— Чадааның орук-тудуг участогунуң техажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Саяна Сарыг-ооловна Донгак —Теве-Хая ортумак школазының техажылчыны.

Елизавета Данзырыновна Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Татьяна Чанзановна Сат—Шеми суурда эмнелге пунктузунуң санитарказы.

Чечек Карымаевна Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Бичии-Уруг Чимитовна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Кодур-ооловна Монгуш— «Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Ольга Долумаевна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Чамыйлааровна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Анзатмаа Кошкак-ооловна Ондар — Чадааның райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Татьяна Кошкар-ооловна Ондар — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Галина Биче-ооловна Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Кара Лопсан-Дарыйовна Холдуй — Чадааның хлеб заводунуң пекары.

Кара Сендинмаевна Чимит-Доржу — Чадааның септелге-тудуг участогунуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Баапай Дам-ооловна Иргит — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Долорес Сергеевна Хуван-оол — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Дарыймаа Тас-Караевна Донгак —«Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Галина Донгаковна Мунзук — Мугур-Аксы ортумак школазының башкызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Донгаковна Данзы — Мугур-Аксы ортумак школазының техажылчыны.

Александра Сааяевна Донгак— ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Вера Сендажыевна Кара-Сал —ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Надежда Дугаржаповна Саая — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Очак-Караевна Уула — Кызыл-Хая суурда өг-бүле ээзи.

Светлана Доржуевна Хертек — Мөген-Бүрен ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

(Уламчылыг).

ССРЭ-НИҢ ТАЙБЫҢГА ЫНАК ИНИЦИАТИВАЛАРЫНГА БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

НЬЮ-ЙОРК. ССРЭ-ниң делегей байдалын боттуу-биле кадыкшыдарынче, бүгү-ниити айыыл чок чорукту быжыглаарынче; боо-чепсекти космоска эндерилдирбезинче болгаш Черге ону шеглээри, ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаары болгаш кызырары, стратегтиг доктаамал турар байдалды быжыглаар чергелиг, амгы үениң кол айтырыгларын шиитпирлээринче угланган улуг хемчээлдиг инициативалары КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-гы сессиязының кол кичээнгейинде турбушаан.

ССРЭ-ниң боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче болгаш делегей байдалын чогумчударынче угланган тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказынга Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский бедик үнелээшкинни берген. Совет Эвилелиниң сөөлгү чугула инициативаларының, ооң иштинде ядролуг кандыг-даа чазылдырыгларны чаңгыс талалыг соксатканының болгаш космосту милитаризаставаастың байдалдарында ону тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырынга делегейге кады ажылдажылга дугайында саналының онза чугулазын ол айыткан.

Ол инициативаларны Польша бүрүнү-биле деткип турар деп, В. Ярузельский медеглээн. Бүгү-ниити тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга бүгү күрүнелер салыышкынын киирер ужурлуг кылдыр санап турар бис.

Ядролуг чепсектиг үе-чадаже кижи төрелгетен дөртен чыл мурнунда кирген деп, польша удуртукчу демдеглээн. Ам кижи төрелгетен боо-чепсектерниң космоска эндерлээриниң кыжаңының мурнунда турардыр. Оон-биле холбаштыр В. Ярузельский космос чүгле тайбың сорулгаларга бараан болгап турарын хандырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Делегейниң янзы-бүрү девискээрлеринде боо-чепсектиг месилдежилгелер уламчылап, кижилер өлүп кырлып турардыр деп, ол уламчылаан. Делегей ниитилежилгезиниң хүлээлгези—ол айыылдыг месилдежиишкиннерни тайбың болгаш чөптүг арга-биле таарыштыр шиитпирлээриниң байдалын деткиири болур.

Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативалары боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш ядролуг боо-чепсекти дүжүреринче, шилчиинче угланган политиканың үлегер-чижээ болгаш эдерип салгаза чогуур үлегер-майыы болуп турар деп, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер медеглээн. «Сылдыстар дайыннарының» болгаш космосту милитаризастаарының планнарынга удурланыштыр «сылдыс тайбыңының» концепциязы көдүрүлгеп. деп, ол чугаалаан. Совет инициативалар Женевага чугаалажыышкыннарның чединишкиниг болурунга идиг бээринче угланган, ынчангаш өске тала база шак-ла ындыг боттуг бүдүштүг турушту ээлеп алырын улустар манаар эргелиг. Европа дипке тайбынның үндезини Европаның бүгү күрүнелериниң кызыгаарларының өскерлиш дивезиниң принциптери болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын база бот-эргелиг болуруун хүндүлеп көөрү болур деп, ол айыткан.

Космос делгемин тайбың сорулгаларга таарыштыр шиңгээдип алыр дугайында, космосчу улуг күчүлүг күрүнелерниң база киржилгези-биле делегейниң хөй чурттар киржикчилиг конференциязын чыылдырар дугайында Совет Эвилелиниң көдүрген саналын деткип турар бис деп, Румынияның даштыкы херектер министри Ш. Андрей чугаалаан.

ССРЭ-ниң ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруурунче угланган сөөлгү инициативаларынга база ол байыр чедирген.

Совет Эвилелиниң көдүргени «сылдыс тайбыңының» концепциязын Афганистанның даштыкы херектер министри Шах Мухаммед Дост дээди чергениң чугула болгаш чогуур үезинде болган санал кылдыр үнелеп көрген болгаш «сылдыстар дайыннарының» дерзии планнарын сыгап турар АКШ-тың дайынзырак, агрессчи политиказын буруу шапкан. Хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр Вашингтоннуң чорудуп турары күрүне терроризминиң политиказын ол сойгалап көргүскеш, чарлаттынмаан дайынның — хоралакчы сорулгаларга миллион-миллион долларны үндүрүп, хөлезилеңген дээрбечилерни чепсеглевишаан, афган революцияга удур империализмниң чорудуп турар дайынын соксадырын негээн. Афганистанга хамаарышкан байдалды таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Афганистан Демократтыг Республиканың чазаазының боттуг бүдүштүг туружун министр бадыткаан.

Делегейниң дыка хөй девискээрлеринде онза айыылдыг байдал делегей ниитилежилгезиниң дүвүрээзинин хайныктырып турар. Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг болгаш чөптүг таарыштыр шиитпирлээшкинниң үндезини болур палестин айтырыгны соңгаарладыышкын чок шиитпирлээрин Ирактың премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Т. Азиз деткип чугаалаан. Ол амыдыралчы чугула айтырыгны шиитпирлээр дээш КНО-нуң салып турар кыженишкиннерин ол бедии-биле үнелээн.

Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг, чөптүг болгаш быжыг тайбынны доктаадып тургузарынга база палестин айтырыгны шиитпирлээринге «АКШ-тың болгаш Израильдиң аразында онзагай харылзаа байдалдар» моондак болуп турар деп, Иорданияның хааны Хусейн медеглээн. Бо кавы девискээрниң айтырыглары, база палестин улустуң чарлып болбас эргелерин боттандырары сонуургалдыг бүгү күрүнелерниң киржилгези-биле КНО-нуң кайгааралын ёзугаар эртер апаар делегей конференциязының механизмин дамчыштыр таарыштыр шиитпирлеттинген турар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

С. БАЙБАКОВ,
А. СИДОРУК,
В. ЧЕРНЫШЕВ,
Г. ШИШКИН,
СЭТА-ның корр.

КҮРҮНЕ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

БЕРЛИН. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ам болур XI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты калбартып чорударының талазы-биле республиканың күш-ажылчы коллективтериниң эгелекчи саналдарын чугаалажып көрген ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң хуралы аңаа болган.

Хуралга санал бергеш, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер ажылчы чоннарның эгелекчи саналдарынга улуг үнелээшкинни берген. Оон-биле ГДР-ниң ажыл-ишчилери республиканга социализмниң быжыгарынга элээн улуг салыышкынны киирер деп, ол онзалап демдеглээн.

Делегейниң чугула айтырыгларының дугайында чүве чугаалааш, ядролуг дайынны чайладырынче угланган Совет Эвилелиниң чогаадыкчы чугула саналдарын ГДР долузу-биле деткип турар деп, ол медеглээн. Тайбыңга ынакшылдыг хөй санныг эгелекчи саналдарны идип үндүрүп тура, ССРЭ болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары делегей байдалын экижидери, бүгү делегейге тайбың дээш демисежип турар. Дээди деңнелге ам болур деп турар совет-американ ужуражыышкынның чугулазын ГДР-ниң удуртукчузу демдеглээн. (СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЗИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

ПАРИЖ. Бүдүрүлгени кызырганы-биле «Дюсельё» дээр концернниң ажылчы чоннары ам элээн каш айлар дургузунда ажылын оскунар деп турар. Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының кыйгырыы-биле Исуар хоорайда (Пои-де-Дом департамент) заводтуң цехтерин ажылчыннар эжелеп алганнар. Ону администрация дериг-херекселдерниң чамдызын чажыды-биле өскээр көжүрүп, профэвилелдерниң чөпшээрели чокка заводту бузуп, документацияны өскээр алгаш барганының соонда ындыг базымны кылган. Ажылдан үндүрерлерниң саны чеди чүс ашкан.

БОНН. Барыын-герман «Электролюкс» концернниң Тюбингенде (Баден-Вюрембург черде) заводтуң ээлериниң ажылчыннарны массалыы-биле ажылдан үндүреринге удурланып, ол бүдүрүлгениң ажылчыннары болгаш албанхаакчылары ийи шак иштинде ажыл соксадыышкынын чорутканнар. Ол черниң эрге-чагыргаларындан болгаш концернниң удуртулгазындан бүдүрүлгени «рационализастаарының» болгаш капиталистиг камналганың политиказын соксадырын олар негээннер, ындыг политиканың түңнелинде сөөлгү үеде чүгле чаңгыс Тюбингенде заводта 1300 хире кижи ажылын оскунган. (СЭТА).

ЧССР. «Чехословакияның Коммунистиг партиязының ам болур XVII съездизинге бистиң шалыпчы күш-ажылывыс» деп лозунгну удуртулга болдуруп Литвинов хоорайда Чехословак-совет найырал аттыг химия комбинадының коллективи ажылдап турар. ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле туткан үлетпүрнүң ол улуг бүдүрүлге чери «Найырал» деп хоолай дамчыдылгазы-биле кээп турар нефтини болбаазырадып кылып турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң эң дээре бүдүрүкчүлериниң бирээзи Вацлав Пражак.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ПАРИЖ. Европаның Экономиктиг ниитилежилгезин калбартырының планын француз Компартияның парламентарийлери «нийти рыноктуң» характерин быжыглаарының оруунга базым кылдыр санап көргеннер. Ол планнар болза ниитилежилгениң удуртур органнарының бүрүн эргезин Барыын Европаның шериг талазы-биле каттыжарынче угланыышкынның углаттырарының кезээ болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң негелдезинге удурланыр чүүл болур деп, Национал хуралдың, Сенаттың болгаш француз Компартиядан европейжи парламент кежигүннериниң «Юманите» солунда парлап үндүрген медеглелинде айыткан. Ону француз парламентиге «Нийти рыноктуң» Испанияны болгаш Португалияны хүлээп алыры-биле холбаштыр чугаалажып көөрү-биле үндүрген.

НЬЮ-ЙОРК. Эфиопияның КНО-нуң чанында доктаамал төлээ чериниң чагаазын КНО-нуң Кол Ассамблеязының болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң албан документизи кылдыр тараткан. Могадишонуң ёзу-чуруму Эфиопияга удур идип үндүрген буруудадыышкынның чагаада «кандыг-даа үндезин чок» деп шуут буруу шапкан. Эфиопияның чепсектиг күштери Сомалиге удур кажан-даа халдаашкыннарны кылбаан деп, документиде онзалап демдеглээн. Могадишонуң ёзу-чуруму үргүлчүлеп турар хамааты дайындан үнген бодунуң иштики херектеринден делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин чардыктырар сорулга-биле янзы-бүрү кажарлаашкыннарны, ооң иштинде делегей шуулганнарынга ажыглап турар деп, чагаада айыткан.

(СЭТА).

ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРНЫ ШИИТПИРЛЭЭРИНЧЕ ЧҮТКҮЛ

БЕРЛИН. Европага боо-чепсектиң курлавырларын, ооң иштинде химиктиг чепсектиң курлавырларын кызырарынче угланган кандыг-даа эгелекчи санал бистиң дивиске улуг ужур-дузалыг болур. Ол дугайын «Нойес Дойчланд» солунга интервьюзунга Австрияның Социалистиг партиязының делегей айтырыгларының талазы-биле секретары, космос делгемнерин тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле КНО-нуң комитединиң даргазы П. Янкович медеглээн.

ГДР биле ЧССР-ниң, ГФР-биле Европага химиктиг чепсектен хостуг зонаны тургузар талазы-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр деп саналын Австрияда улуг сонуургал-биле уткаан. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш Германияның Социал-демократтыг партиязының идип үндүрген база ындыг эгелекчи саналынга хамаарыштыр чүве чугаалааш, ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң улуг салдарлыг политиктиг күштериниң Европадан химиктиг чепсекти үндүрерин чедип алыр дээш оралдажыышкыны чүгле ийи чуртка улуг ужур-дузалыг болуушкун эвес, а ооң чединишкиниг болурунга Австрия база сонуургалдыг деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЧИИК АТЛЕТИКАГА РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОНАДЫ

Чиик атлетикага республиканың бирги чери дээш маргылдааларга «Спартак», «Динамо», «Урожай» болгаш «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдериниң командалары кирищкен.

Маргылдааның программазында 100, 200, 400, 800, 1500 метрниң дистанцияларынга чарыш, эстафеталар, узунун, бедиин халыырынга, ядро, копьё октаарынга (эр, херээжен улус арасынга) 3000, 5000 метрниң дистанцияларынга чарыш болгаш оон-даа өске хевирлерге маргылдаалар кирген.

Маргылдааның эгезинде 100 метр дистанцияга чарыш болган. Баштай стартче херээженнер үнген. Аңаа «Спартактың» төлээлекчилери Ольга Григорьева, Виктория Исакова олар хууда бирги, ийиги черни алганнар.

Эр улус арасынга «Урожайның» спортчузу Виталий Зленко тиилээн. Ооң үези 12,2 секунда.

100 метрниң чарыжынга эң хөй спортчулар киришкен болгаш маргылдаа кончуг чидиг демиселге эртип турган.

200 метр дистанцияга чарышка эр улустан Евгений Илюхин, а херээжен улустан Наталья Жаворонкова олар тиилээннер.

400 метрге эр улустан «Спартактың» төлээзи Евгений Илюхинниң үези 51,3 секунда болуп, республиканың чаа рекордун тургускан.

1500 метрниң дистанциязынга эр улустан Алексей Осипов («Спартак») 4 минута 27 секундада маңнааш, тиилээн. Херээжен улустан «Урожайның» төлээзи Кара Маскыр чемпионнаан.

Ак-Довурактың «Динамо» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи Юрий Ооржак маргылдаага эки белеткелдиин көргүзүп, 3000 метрни 8 минута 56,6 секундада маңнааш, мурнунда турган 9 минута республика рекордун чаарткан. Ол-ла спортчу 5000 метрни 15 минута 36,3 секундада маңнап эрткеш, бо дистанцияга республиканың база чаа рекордун тургускан. Чаа рекордтарны тургусканы дээш Юрий Ооржакка судья коллегиязы болгаш көрүкчүлер байыр чедирген. Бо дистанцияларга Бораддай Ооржак, Михаил Черепанов («Урожай») олар ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

4х100 метрниң эстафетазынга «Спартактың» күш-культуржулары хөй саннарны ап, тиилээн. Ийиги черни «Урожайның» командалары (эр, херээжен) ээлээннер.

4х400 метрниң эстафетазынга «Спартактың» командазы (эр улустары) 3 минута 36,6 секунда үени көргүскеш, тиилээн.

БЕДИИН ХАЛЫЫРЫ

Спорттуң бо хевиринге эр улус арасынга Дмитрий Кудрявцев бирги черни ээлээн. Ол 1 метр 80 сантиметр бедиктен ашкан.

Херээжен улус арасында маргылдаага Наталья Жаворонкова — 1 метр 50 сантиметрни ажып шыдаан.

ЯДРО ОКТААРЫ

Маңаа Александр Позябкин республикага 1958 чылдагы 11 метр 33 сантиметр рекордту 12 метр 72 сантиметр кылдыр чаартып, республиканың чаа рекордун тургускан.

Херээжен спортчулар арасынга Валентина Быкова 10 м 52 см. октааш, бирги черни ээлээн.

Бо маргылдааларны республиканың болгаш хоорайның спорт комитеттери багай эвес организастап эрттирген. Командаларның белеткели, спортчу мергежили мурнуку чылдардан элээн бедип турарын маргылдаа көргүскен. Аңгы-аңгы дистанцияларга спортчуларның көргүскен үелери мурнундагызындан эки болуп, республиканың беш чаа рекордун тургускан.

Ийи хүн иштинде үргүлчүлээн чемпионаттың түңнелинде команда талазы-биле «Спартактың» спортчулары 347 санны ап, бирги черни ээлээш, бирги чергениң дипломун, шилчиир кубокту, вымпелди чаалап алган. «Урожайның» болгаш «Динамонуң» спортчулары ийиги-үшкү черлерни үлешкен.

Маргылдааның тиилекчилерин дипломнар болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаан.

С. ИРГИТ.

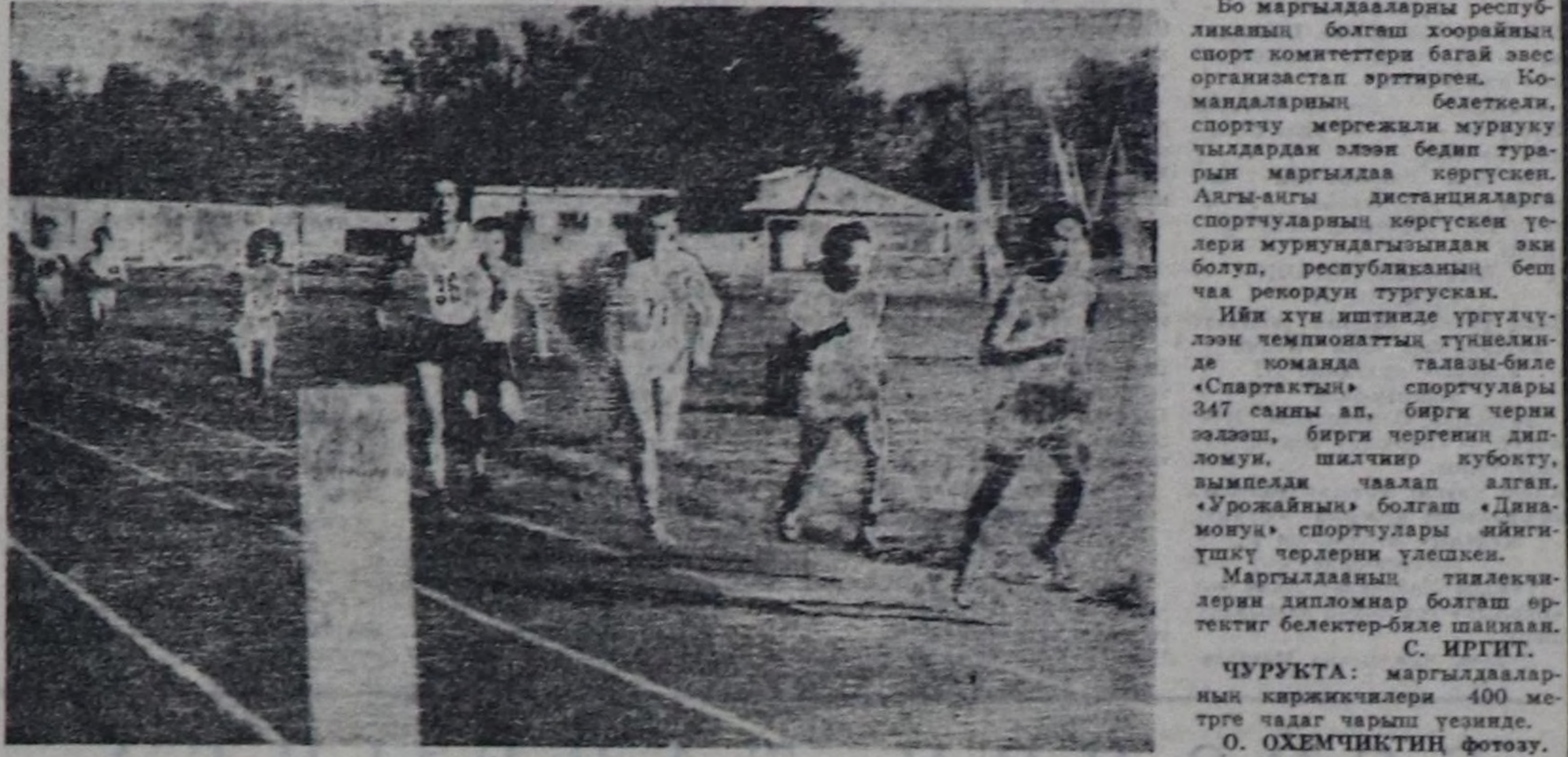

ЧУРУКТА: маргылдааларның киржикчилери 400 метрге чадаг чарыш үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТУРИСТЕР МАРГЫЛДААЗЫ

Туризмниң бүгү-делегей хүнүнге тураскааткан маргылдаалар «Сайлык» кафезиниң чоогунда делгем алаакка болуп эрткен.

Янзы-бүрү өннерлиг спортчу хептер кеткен, рюкзактар чүктээн улуг, аныяк туристер хадың, теректер арасында аңгы чыглып кээп турган. Сарыг бүрүлер сүстүп чыдар улуг алаактың бажында майгыннарны тиккен. Ында маргылдаа эрттирерингe чугула херекселдерни эңмелепчетчелеп, белеткенген турар бөлүк туристерни көрүп болур. Майгыннар чанында «Демир-Сал» клувунуң чорудуп турганы туристиг берге маршруттарындан тырттыгылаан чараш пейзаж чуруктарын делгеп көргүскен.

Маргылдааның кол судьязы Наталья Викторовна Огнева маргылдаа удавас эгелээр дугайында микрофон дамчыштыр чарлап, командаларның белеткенирин дыңнаткан.

Маргылдааның программазында: тиккен майгыннарны бузуп, рюкзакка суггары, турист кижиге чугула херек өске-даа дериг-херекселдерни шалыпкын чыып алыры, көвүрүгнү кежери, теректерде баглаан чоон хендирлерни дамчыштыр сугну кежери, шоодай кедип алгаш маңнаары, хөөлбекти ынай-бээр хемелеп кежери, майгынны дүрген болгаш шын тургузары кирип турар.

Маргылдаага ниитизи-биле 7 команда киришкен. Ылангыя «Демир-Сал» клувунуң, № 14 болгаш № 4 школаларның командалары идепкейлиг киришкеннер. Бо командалар маргылдааның программазында кирип турар шаптараазының берге черлер эртеринге күүседиринге мергежилдиин, кашпагай чоруун көргүскеннер. Ынчангаш оларны маргылдааның тиилекчилери деп санаан.

Тиилекчи болган «Демир-Сал» клувунуң командазын бирги чергениң диплому болгаш өртектиг белек-биле шаңнаан. Ийиги черни № 14 школаның, а үшкү черни № 4 школаның командалары ээлээн.

Маргылдааның эң аныяк киржикчизи № 4 школаның өөреникчизи Саша Капустинге тускай шаңналды тывыскан.

Маргылдааның секретары Людмила Лопатина тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан болгаш оларга моон соңгаар-даа спортчу чедиишкиннерни күзээн.

С. ИРГИТ.

ЯРМАРКАДА «АЛДЫН КҮС»

Эрткен воскресеньеде, Кызылга, чоннуң хереглел барааннарын «Алдын күс» деп темалыг ярмарка калбаа-биле саткан. Аңаа күрүне садыгларының бүдүрүлгелери сезоннуг хептерниң болгаш өске-даа хереглелдиң бараанннарын Кызылдың чурттакчыларынга болгаш ооң аалчыларынга бараалгаткан.

Эртенгиниң 10 шакта хоорайның Н. Гастелло аттыг парк аксынга, Октябрьская кудумчуларынга садыглаашкын эгелээн. Найысылалдың үлетпүр бараанннарының садыы эр болгаш херээжен кижилерге күскү хөректээштерни, тоннарны, бөрт аймаан, чаштар идик-хевиин, ойнаарактарны келгеннерге саналдаан. Ооң аңгыда электри бараанннары, ажыл-агыйга хереглээр чүүлдер, бажың ээлериниң эдилелдери база элбек болган. Оларны ук садыгның бүгү каттыжыышкыннары эккелген. Оларның арaзынга чурттакчыларга эң эки бараан болуру дээш, бараанннарны көрүштүг кылдыр делгээри дээш конкурстарны чарлаткан турган.

А аъш-чем бараанннарының садыы — кызылчыларга ногаа аймаан элбээ-биле саткан. Оларның садыгжыларының баартыктарының кырында чүү чок дээр! Картофель, капуста, виноград, яблоко, согуна, чеснок, морковь, свекла... Ооң аңгыда балык аймаандан кылган чемнер, быжырган далган, сүт продуктуларындан кылган чемнер, тайга «сартыы»— тоорук, кат чулуу.

Ярмарка дүъшке чедир болган. Каш-ла шак дургузунда үлетпүр-даа, аъш-чемдаа бараанннарының садыгларының каттыжыышкыннарының баартыктарында бараанннар ховартап, столдар куруг калгылаан. Чугула хереглээн бараанның ярмарка үезинде садып алганнар четтиргениң чүректиң ханызындан илергейлеп турганнар. Ылангыя Хову-Аксының холушкак бараанннар садыының ажылдакчыларының бүдүрген торттарын кызылчылар дыка сонуургаан. Каастааны кайгамчык, быжырып кааны эң эки ол торттардан куруг калган кижилерниң хомудап турары безин илдең. «Дараазында арбыдады эккээр бис» деп, хову-аксыжылар аазап турганнар.

Ярмарканы кыдыындан көөрге, кандыг бир байырлал болганы-биле дөмей. Кижидаа хөй, хөгжүм аялга чаңгыланган, чалалгачың сөстерин бижээш аскан. Ол бүгүнү көрүп, сүттүг тыва шайны, катчымыс хандызын ижерге, сагыш-сеткил сергеп келир.

Бурунгу хүн садыг организациялары ярмарканы канчаар эрттиргенин түңнеп, тиилекчилерни илереткен. Кызылдың үлетпүр бараанннарының садыы «Саян» универмагтың коллективин бирги черже үнген деп санаан. Ук коллективтиң бараанннарын делгээни-даа көрүштүг, садып алыкчыларга бараанны саналдап көргүскени-даа үлегерлиг, «Демдеглелдер» дептеринде кирген сөстер-даа хөй, олар шупту четтиргенин илереткен болган.

Ниитизи-биле Кызылдың үлетпүр бараанннарының садыы ол хүн чоннуң хереглел бараанннарын 51 муң рубльге саткан. Өске бүдүрүлгелер база оон дудаваан.

ЧУРУКТАРДА: «Алдын күс» деп ярмарка үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧҮГҮРҮК-КАРА

УЛУСТУҢ ЧУГААЛАРЫНДАН

Шаанда Хемчикке Чүгүрүк-Кара деп шолалыг Кара-Бойду деп ашак чурттап чорааның кырган-ачам хөөрей-дир. Аалдарга барганда мунуп чораан аъдын уттуп каапкаш өөнге чадаг шокшуп кээр. Кадайы оргаш: аъдың кайыл дээрге, дедир үне халыыр. Дезиг аът сывыртаан аъттыг аныяк оолдар арасынга аргамчы тудуп алган чадаг маңнап турар. Чарыш аъды үзүүргедип, аът чазап чоруп тургаш, хөй аъттар «Курай!»—дээрге, маңнап үнүптерде. Чүгүрүк-Кара чээни оолдуң кымчызын тудуп чыдып калган. Ол үр боданмайн-даа, ынай бооп чыткан аъттарның соондан халааш, чээнинге кымчызын тутсу каапкан чери база бар дижир. Чамдык хөөремик ашактар хөөрегилээр. Чүгүрүк-Кара ызырар ытка сывыртатканда хөйлениниң оргазы орлуп калган халып келген деп хөөреткилээр.

Бо таварылганы кырганнар караа-биле көрген чүве-дир. Шокар бе мунган кыдат садыгжы бүүзе-садыынче чоруп бар чорааш, орукка Чүгүрүк-Карага ужуражы берген.

— Сени чүгүрүк-ле дижир, чаржыылам че—деп, кыдады ырзайты хүлүмзүрээн.

Семис садыгжыны көргеш, Чүгүрүк-Кара кыжыра аарак:

— Бодуң-биле бе азы бең-биле бе?— деп-тир.

— Бени мунгаш сээң-биле чаржыр мен. Эртеңзе шаңнаар мен, четпейн барзыңза, тайга үнүп сыын мыйызы менээ тып бээр сен.

Ындыг болза ындыг-ла ыйнаан дишкеннер-дир. Кыдаттың бүүзезинге Чүгүрүк-Кара сыдым октам хире мурнап чүгүрүп келгеш, садыгжызын уткуп, эзерден дүжүрүп аптыр. Кыдат аксын ээлеп, бараан бергеш, адак соонда сыныйга кара арага кудуп берген. Чүгүрүк-Кара мөөрейге алган бараанын эгиннепкеш, араганы аартыктап туруп-туруп, мынча дээн:

— Хорагайны бергеш, хораныы база эштеп бердиң. Ам канчаар, кат-ием кодурлаан хой, өшкүзүнге-даа чаар ыйнаан...

Оон салгалдары ам-даа чурттап чоруурлар.

АРТТАР, ХЕМНЕР ЫРАКСЫНМАЙН

Аъттарын чарыштырып, мөгелерин хүрештирер дээш, Актың ашактары дөртен-беже чылдар үезинде, ол-бо хемнер бажы тайгалардан Хемчикче узун орукту эртип чорааш, хондур-дүндүр киргилей бээрлер. Ынчаардагы Актың мөгелери Хоптак-оол, Комбу, Сергелен, Болустай суглар аргамчы, төрепчи дөженгилээш, эът чип чыткылаар чүве. Кежээки сериилде ийи-үш метр чоон докпактар тудуп алган хөм-даа эттээн тургулаар. Божа-хойтпак-биле «чокшуп» турганын көрбээн мен. Мөге Хоптак-оол часкаар чудааш, өдек адаанга чыдыпкан инекти аргамчы-биле холунай баглааш, дөң кырында кыштаанче кедүрүп үндүре бээр кижи чораан.

Дүк каккан, кидис өйген черлерге мөгелерниң дөнмектери согааштар дег апаргылаан, херектери эдип оргулаар чүве. Чиш соккан черге боданың ийи бут эъдин ийи холунда тудуп алган, алыр ыяшка азып кылаштажып турар мөгелер болгай. Кожуун төвүнге болган байыр-наадымче ол хире ырак черден аът чарыштырып, мөге хүрештирип чоруп чорааның бодаарга, маргылдаалыг оюн-хөгге дыка-ла сундулуг чораан улус-тур ийин. Ол чоруп турда сүтке божа хоюдуп кудуп ап турганын билир-ле мен, чогум кегээржик дергилеп чыткан мөге көрбээн мен. Аът, мөгези шаңналга чедип турганы ол боор, оларның эккелгени ак чигирин хемирип, чемзиг шайын ижип, челер, маңнаар аъттарының арасынга өзүп келген мен. Ак, Алдан-Маадыр, Сүт-Хөлде оларның ачыр-дачыр тутчуп чорааны хоочун, кырган мөгелер-даа бар. Ол улуг байырлалдардан оларның «бажын дергилеп» алгаш кээп турганын кым-даа көрбээн. Наадымдан келгеш, тайга, сыннар бажында, чаа-ла таваа салдынып турган колхозтуң малын малдап чоруй баргылаар чүве.

ШЫДЫРААЛААР АШАКТАР

Хемчиктиң Суг-Бажы чурттуг кезек шыдыраалаар ашактар чораан чүве. Оларның чамдыызы «кызыл-дустай» берзе-даа, чамдыызы ам-даа ажы-төлүнүң арасында ажылдап, чурттап чоруурлар. Тозан харны доңгайты базып орар Калчан ирей оларның дугайында хөөрегилээр ийин.

Күш-оол баштаан үш ашак бир аалга келгеш, үш хондур өдектен үнүп чадаан дижир. Кадайлар аът-хөлүнер ат болду дээрге, мында аът-хөл ыт-куш аксынга баар деп барды дээш, шыдыраадан бажын ковайтпас ашактар-дыр. Оларның оюнун көрүп, хөнээн кедүрүп чораан Кучаң, Омба, Шагар, Төгүс суглар ам-даа ойнап чоруурлар.

1960 чылдар төнчүзүнде Ак-Довурактан хоорай чемпионнары Адыг-оол, Урусов баштаан шыдыраачылар Биче-Тей суурга аалдап келгеннер. Ынчан Кучаң кырган Ак-Довурак чемпиону, республиканың шылырак шыдыраачызы Урусов-биле ойнааш, бир уткаш, бир хайымнап каарга, чемпион хол тудардан башка ыттаар чүве тыппаан. Ам ындыг «кежүп» чоруур шыдыраачы ашактар Өвүрнүң Саглыда бар чораан. Саглы чурттуг, 70 харлыг Ооржак Седен Хандагайты суурга республика чемпиону чораан Кызылдың төлээзи-биле сеанс оюнга чааскаан хайымнажып каарга [illegible] чораан. Ооң салгакчылары республикада сураглыг шыдыраачылар К. Ооржак, М. Монгуш, Р. Монгуш суглар бо ийин. Шыдыраага салым-чаяанчыг чамдык аныяк шыдыраачылар өскээр «шыдыраалап» чоруй баарга хомуданчыг чүве чорду.

Н. ООРЖАК.

ӨӨРҮШКҮНҮ ИЛЕРЕТКЕН ОДУРУГЛАР

Бистиң ниитилелдиң үнелеп четпес байлаа болур совет кижилерниң кадыкшылының камгалалында могаг-шылаг чок ажылдап чоруур медицина ажылдакчыларының дугайында өөрүшкүнүң сөстерин илереткен чагаалар редакцияның почтазынга үргүлчү кээп турар. Буянныг холдуг эмчилерге эмнедип, кадыын экижидип алгаш, төрээн чурттуң күчү-шыдалын быжыглаар, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар херекке үлүг-хуузун киирип чорууррунга чоргаарланып, эмчилерниң ачызында кадык-шыырак болу берген, өөрүшкү-маңнайлыг чурттап, ажылдап чоруур кижилерниң өөрүшкүзүн илереткен чагааларның чамдыызын мында киирдивис.

70 хар чоокшулап орар-даа болзумза, бодумнуң хире-шаам-биле төрээн совхозум «Мурнакчы» совхозка мал чеми белеткээринге кириштим. Мал чеминиң белеткелинге ажылдап чоруп турумда, август айның эгезинде хөрекке дегдирип, бүгү бодум ыжып, дыка бергедеп аарый берген мен. Шуйнуң участок эмнелгезиниң улуг эмчизи С. С. Парчын мени кезек ол черге эмнеп чоруй, аарыг элээн бергедей берген хире боорга, Тээлиде район эмнелгезинге эккелген.

Ажыл-ижинге бердинген, биче сеткилдиг, эриг баарлыг эмчилер Ч. Б. Ховалыг, К. Б. Чыңгылап, эмчи сестралары А. Сандып, М. Серенова, У. Мюрзю, санитаркалар К. Хертек, З. Чыңгылап оларның холунга бир ай чартык хире үениң иштинде эмнеткеш, сегидим. Буянныг эмчилерниң ачызында кадыым экижип, сегип чанып келдим. Кадыымны экижидип каан ачылыг эмчилерге өөрүп четтиргенимни илереттим.

Х. ДАРЖАА.

Шуй суур.

* * *

Бай-Тайганың Кара-Хөлде участок эмнелгези хөй кижи ажылдап турар база бир улуг коллектив. Эмнелгениң эргелекчизи Оңгай-оол Салчакович Биче-оол коллективтиң ажылын билдилиг башкарып турар. Бо коллективте 17 чыл ажылдап турар бөдүүн ишчи Доруймаа Сагдыевна Хомушкунуң ажылы макталдыг. Эмнелге коллективинге санитарка бооп ажылдап келгениниң бо эрткен үезинде Доруймаа Сагдыевна бодунуң ажылын харысалгалыг күүседип, чангыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган.

Даандырган ажыл-ижинге харысалгалыг, аарыг кижилерге сагыш човаңгыр, коллективтиң хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип, бодунуң төлептиг үлүүн киирип чоруур бөдүүн ишчи Доруймаа Сагдыевна ак сеткилдиг кызымак ажылы дээш өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаткан. Буянныг ишчи, биче сеткилдиг ие сес уругларны кижизидип өстүрген.

Т. ЧАДЫР-ООЛ.

Бай-Тайга район, «Кара-Хөл» совхоз.

* * *

Бистиң Чаа Чаа-Хөл суур чылдан чылче хөгжүп орар чаа суурларының бирээзи. Эмнелге ажылдакчызының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, чонга кандыг-ла бир эмчи дузазын чедирген чоруур эмчи сестразы Ольга Кара-Салды суурнуң чурттакчылары мактаар. Чоннуң хүндүткелин чедип алыры ындыг белен эвес. Бодунуң кызымак ажылы, үнген, кирген чонунга эвилең-ээлдээ онаашкан ажылы дээш харысалгалыг чоруу-биле, быжыг сагылга-чуруму-биле, хөй-ниитичи ажыл-ижи-биле ол хүндүткелди чедип алыр.

Ольга Кара-Сал Кызылдың эмчи училищезин дооскаш, эрги Чаа-Хөл эмнелгезинге бодунуң күш-ажылчы базымын эгелээн. Оон бээр-ле ол бичии уругларның кадыын камгалап, уруглар эмнелгезиниң сестразында ажылдап турар. Суурнуң бичии чаштарының ада-иелериниң бажыңнарынга ол неделяда ийи-үш-даа катап келир. Хүннүң чыгыы келир эмчизин уруглар таныыр апарган. Бичии чаштарның кадыы дээш сагыш салып, ак сеткилдиг ажылдап чоруур эмчивиске күш-ажылчы чедиишкиннерни күзедивис.

Зоя МААДЫ.

Чаа Чаа-Хөл суур.

* * *

Мугур-Аксында район эмнелгезинге чыдып эмнеткеш, кадыын сегидип алгаш, аал-оранынче өөрүшкү-маңнайлыг чанып турарлар хөй. Ол дээрге, чоннуң кадыкшылы дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар район эмнелгезиниң коллективиниң эмчилериниң, эмчи сестраларының болгаш өске-даа ажылдакчыларының буянныг ижиниң ачызы.

Бистиң школачы уруувус эрткен чылдың декабрь төнчүзүнде хулиганнарга эттеткеш, бажы кемдээш Кызыл хоорайның эмнелгезинге чыдып эмнеткеш, эмчи Александр Карповтуң буянныг холунуң ачызында экиреэш чанып келген турду. Ай четпээнде ол аарыг катап киргеш, район эмнелгезинге чыдып эмнедир апарган. Уруувустуң кадыын экидир эмнээр дээш эмчи сестралары Светлана Чүльдүм, Зоя Балды улуг дузаны көргүскенин ада-иези бистер кажан-даа утпас бис.

Б. ХҮРЕҢ-ООЛ,

Мөңгүн-Тайга район.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 9.10 — «Бедная Лиза». Мультфильм. 9.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.30 — «Моцарт». Уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 11.55 — 12.00 — Медээлер. 14.35—«Какими вы будете?», «Крестьяне будущего», «Любите ли вы Баха?». Док. фильмы. 15.25 — Чүнү номчуурул. 16.15 —«Кады — найыралдыг өг-бүле». Бакудан дамчыдылга. 16.35—«Что может директор». Док. телефильм. 17.25 — «...Он алды чедир болгаш оон улгуназы». 18.10 — «Раиса Стручкова». Док. телефильм. 18.30 — Силерниң бажыңнарда чечектер. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 19.15 — Тайбың болгаш аныяктар. 19.55 — «Сергей Есенинге тураскааткан...». Шүлүкчүнүң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылынга. 21.00 —«Үе». 21.30—«Моцарт». Уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 22.45—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —«Уроки мужества». Док. телефильм. 8.55 — Информатиканың үндезиннери болгаш санаалга техниказы. 9 класс. Эртем болур информатика болгаш ооң сорулгалары. Информатика болгаш санаалга техниказы. 9.05; 12.30 —Немец дыл. 10.05—«Бойдус эртеми» деп дамчыдылганың почтазы. 10.35; 11.40 —Н. В. Гоголь —«Тарас Бульба». 6 класс. 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 12.10 —«Время мыслить экологически». Эртем-нептерелдиг фильм. 13.00 — Эстетиктиг кижизидилге. Кижи болгаш бойдус. 13.30 —Музыка. Б. Асафьев. 14.30 — Чайгы биатлон талазы-биле Бүгү-эвилелдиң чарыжы. Раубичиден дамчыдылга. 15.15—15.20 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Орус дыл өөренип турар бис». Национал школаларның 3-кү клазының өөреникчилеринге телешкола. 3-кү кичээл. 18.15 —Делегей байдалының дугайында беседа. СЭКП обкомунуң лектору В. Ф. Чадамба киржир. 18.25 — «Азия тевү». Программада: «Беш чылды — шалыпчы доозар». Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы С. И. Ильенковтуң чугаазы. «Тараа кезилдези-85». Медээлер. 18.55 — «ТДЛТЭШИ» — 40 чыл». Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Аранчынның чугаазы. 19.20 —«Ак-көк көжеге». Тываның хөгжүм-шии театрының 50-гы сезонунуң ажыттынарынга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 3-кү кезээ. 20.15 — «Делегей байдалының дугайында допчулал». 21.00 —«Үе». 21.30 — Күрүнениң Уралдың орус улустуң ырызының концерти. 22.30— Номнар — найыралдың медээлекчилери. 23.00—00.45 — Футбол. «Динамо» (Киев) — «Утрехт». (Голландия). Киевтен дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чаъс чагбас, хат кошкак. Агаарның температуразы дүне 2—7 градус чылыг, чамдык районнарга 0—5 градус соок. Хүндүс 15—20 градус чылыг.

Кызылга биче булуттаар. Чаъс чагбас, хат кошкак. Дүне 4—6 градус, хүндүс 18—20 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сон в руки или чемодан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Легенда о дикой природе» 9.30, 13.20, «Двойной обгон» 11.10, 15.00, 16.50, «Сезон чудес» 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Трын-трава» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Три брата» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ШЫН Редакцияның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24. 2-23-54 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; кезээ ажыл-агый килдизиниң 2.21.47, корректорларның 2-27.41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3133.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—01321.